

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

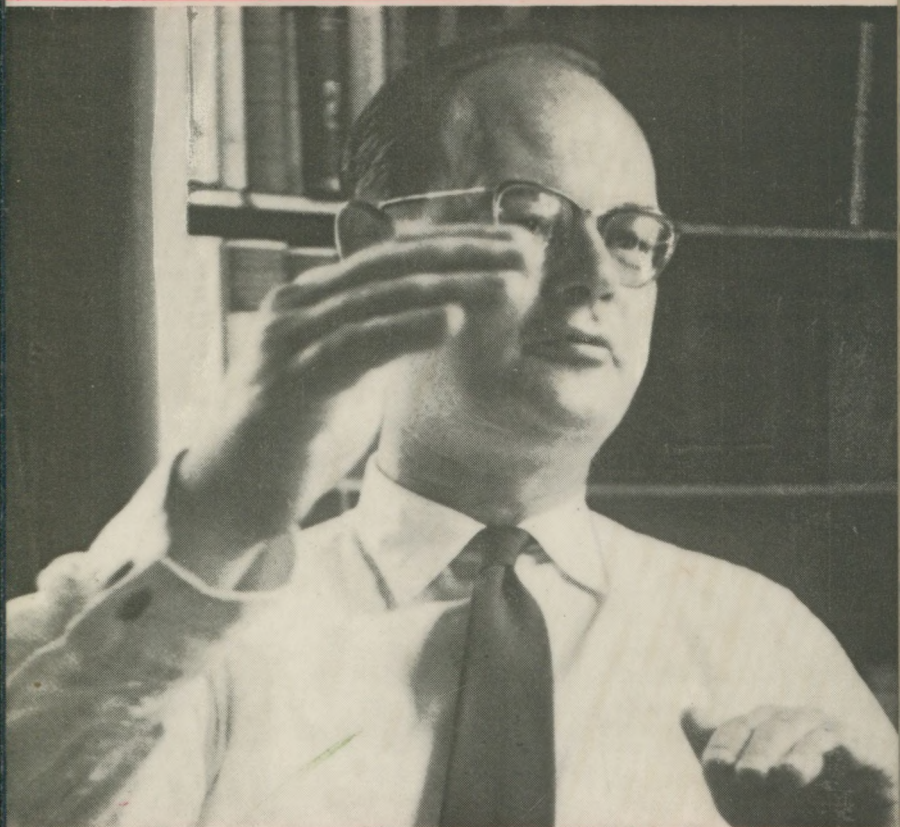
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VIGGO KAMPMANN

**MIT FORHENVÆRENDE
LIV - I GLIMT**

MIT FORHENVÆRENDE LIV – I GLIMT

VIGGO KAMPMANN

**MIT FORHENVÆRENDE
LIV - I GLIMT**

FREMAD

Mit forhenværende liv – i glimt
© by Viggo Kampmann, 1971
Omslag: C. Vang Petersen
Bogen er sat med Times og trykt i
Gentofte Bogtrykkeri
Printed in Denmark 1971

ISBN 87 557 0262 7 (hft.)

ISBN 87 557 0264 3 (ib.)

INDHOLD

Da jeg holdt op med at være ene mand i huset	9
Hvor ligger Københavns universitet?	24
Ud og ind af Socialdemokratiet	40
Finansminister første gang	55
Statsministerens 1. maj 1962	69
Statsministeren demissionerer	83
Pensionistens lod	99

FORORD

Oprindeligt var det tanken her at bringe udvalgte afsnit fra et større erindringsværk, der endnu ikke er fuldendt – afsnit, der omhandlede begivenheder, hvor livsbanen, om man kunne sige det sådan, blev ændret på afgørende vis. Det viste sig imidlertid lidt vanskeligt at få tilstrækkelig sammenhæng i de af en større helhed valgte kapitler, og det blev derfor nødvendigt at omskrive især det første og det sidste afsnit, så en større forståelse for baggrunden og den foreløbige afslutning blev opnået. Specielt det første afsnit fra min barndom bygger på min mors dagbog, som det er tanken at give mere fyldige uddrag af i det endelige værk.

Vibedehus, Vemmetofte, i august 1971
Viggo Kampmann

DA JEG HOLDT OP MED AT VÆRE ENE MAND I HUSET

En kold novemberdag i 1918 løb jeg og legede på fortovet ud for husene i den øvre ende af Fyensgade i Fredericia. Langt nede i gaden så jeg min mor på vej hjem fra formiddagens byærinder. Jeg var spændt på, hvad hun i dag kunne have med. Det var dyrtid, og fars løn slog slet ikke til som før i tiden. Da hun kom nærmere, så jeg, at hendes lille trinde person bevægede sig betydeligt hurtigere end normalt, og da hun fik øje på mig, begyndte hun ligefrem at løbe, greb mig under armene og svingede mig rundt og sagde jublende: »Nu kommer far hjem til dengens og mig.« Jeg havde lært at sige drengen, men hed i højtidelige eller muntre stunder stadig dengens. Det var den 11. november, og der var sluttet våbenstilstand efter den første, store frygtelige verdenskrig, der havde varet mere end fire år.

Mor havde fanget mig ud for nr. 45, og vi gik snakende hen til nr. 49, hvor vi var flyttet ind i sommeren 1914, kort før krigens udbrud. Huset ligger der helt pænt endnu med sine to fireværelses lejligheder, med indgangsdøren flankeret af to for den lille fireårige meget store sidetrapper. Derfra har jeg mit første barneminde, da soldaterne drog forbi, med far til hest i spidsen for sit kompagni. Han smilede ned til mig og min mor og råbte: »Vi er hjemme igen om seks uger.« Længere troede man ikke, at det ville tage tyskerne at slå den franske hær, og

englænderne ville slet ikke nå at få en hær på benene. Det var som bekendt også lige ved at gå galt ved Marne, så optimismen var ikke helt ubegrundet. Den danske hær drog foreløbig nordpå op i Jylland, far helt op til Gug ved Aalborg. Men krigen trak ud, og de måtte som sikringsstyrke ned til grænsen ved Vamdrup og Ødisdam, med bopæl i Kolding.

Det var ikke langt borte, selv målt med datidens alen, og vi besøgte ham tit. Hjemme var han dog ikke, og mor og jeg begyndte tilværelsen i det nye hus med mig som ene mand i huset, og det var jeg stolt over at blive kaldt. De andre officerskoner var ret trøstesløse over mændenes udfærd, de var også yngre og flere frygtede, at manden kunne komme i krig. Mor trøstede med sit lyse humør, hvor hun kunne, og fortalte, at Conrad havde sagt, at det kun ville vare de seks uger. Om hans fejlbedømmelse kom ham til skade, ved jeg ikke, men i de første dage hjalp det til, at der faldt ro over flokken, og det daglige liv ude i kastelets haver med tennisspil og kaffe og snak begyndte så småt igen. Der viste sig også enkelte nye civile mænd, der nu på hjemmebane kunne deltage i spillet og erstatte de bortdragne. Hos os kom der ingen ny mand i huset. Der var jeg i alle årene indtil novemberdagen 1918 ene mand i huset.

Vi havde lejere i stuelejligheden og boede selv på førstesalen med udsigt over byens sportsplads. Her var rigtigt førsteparket, når der var kampe på banen, almindeligvis fodbold, men også hockey og cricket. De sidste kunne tage hele dagen, ja når det var særlig fint, begyndte man om lørdagen og fortsatte søndagen igennem, medmindre et af holdene var så overlegent, at det vandt

med mere end en halvleg og fik flere points i første halvleg end modparten nåede i begge sine innings. Det var meget spændende og behageligt at ligge henslængt i vindueskarmen og føre rigtigt regnskab på et skema erobret ovre på pladsen i sportshuset. Det kunne også købes, men det var jo dyrere.

Min barndoms yndlingslegepladser, hvor jeg tilbragte de fleste af mine fritimer, var sportspladsen og kastellet ude på odden, den oprindelige centrale fæstning ligesom kastellet inde i København, i hovedstaden, det som tredje Frederiks nyanlagte by aldrig nåede at blive. Og jeg havde mange timer fri, da mor aldrig bekymrede sig, om jeg læste lektier eller ej. Det gik også meget hurtigt, lige før sengetid eller om morgenen, når det endelig skete. De gamle talte om citadellet, og far sagde altid Frederitz, men han var også fra Horsens og skulle måske gøre sig til, hvad nu egentlig ikke lå for ham, ved at sige navnet som generationen før ham. Det kan være, at det var hans svigerfar, kaptajn og møller på Havnemøllen, Otto Wilhelm Fischer, min farfar, der havde lært ham det. Han var kommet til fæstningsbyen efter at have deltaget i krigen i 1864 og haft svært ved at finde sig til rette som juristuddannet godsfuldmægtig på Sjælland ved Boeslunde, hvorfra han var draget ud for at kæmpe for fædrelandet. Det gjorde han så godt, da han reddede oberst Max Müllers liv, at han blev belønnet med Dannebrogskorset. I slutningen af 1860'erne blev han, efter at være vendt tilbage til hæren, garnisoneret i den gamle fæstningsby og forelskede sig, trods en forlovelse med en lægedatter hjemme på Sjælland, straks i havnemøller Lecks eneste datter, Josephine.

Hun var da en snes år, og der blev passet godt på hende, for hun var den eneste overlevende af 8 børn. Som barn fik hun hver aften fra byens konditor bragt en til hende særlig bagt kage, der naturligvis blev kaldt Josephinekagen, og som ung pige fik hun indskrevet tøj fra kongens København, hvilket i de dage var helt usædvanligt for en møllers datter. Hun var deres øjesten. Kun ledsaget af en i huset ansat ung pige fik hun lov at gå hen i Carolinelund, der lå mellem Havnemøllen og citadellet for at høre militærmusikken underholde byens borgere. I min barndom var det mest ved Landsoldaten, at dette skuespil fandt sted. Her fik hun en aften øje på en ung, slank og meget mørk premierløjtnant, der må have sendt lange øjekast og vist interesse. Næste aften havde han nemlig taget den smukke gallasnorefrakke på, måske skulle han ud, måske ville han gøre yderligere indtryk. Det sidste lykkedes. Josephine fik opsnuset, hvem han var, men var dog særdeles overrasket, da han kort efter indfandt sig på møllen og anholdt, som det dengang var skik, om hendes hånd. Mølleren var ikke mindre overrasket, han hidkaldte datteren og spurgte, om hun kendte løjtnanten og hun svarede på ægte kvindelig vis nej og ja. Og det var rigtigt de havde aldrig talt sammen på anden måde end ved hjælp af øjnenes sprog.

Nogen større tillid til militæretaten havde den gode havnemøller, min oldefar, øjensynlig ikke, og han gav kun efter for datterens pres, da frieren lovede at ville overtage Havnemøllen, så den kunne blive i familien, og datteren få det mere standsmæssigt og særlig mere økonomisk velfunderet, end en løjtnantsgage kunne forvente at give mulighed for. Mine bedsteforældre blev forlovet,

og mølleren har nok villet se tiden an, men de historiske begivenheder ville det anderledes. Den fransk-tyske krig i 1870 brød ud, og min farfar skulle i felten. Dengang var Danmark kun en stemme i regeringen fra at begå den skæbnesvangre fejltagelse at deltage i krigen på Frankrigs side for at få hævn for nederlaget i 1864. For en gangs skyld var lykken med os, og vi holdt os udenfor, så nationen blev reddet for yderligere forsmædelser. Mine bedsteforældre blev dog viet over hals og hoved og farfar var nu blevet møller ved siden af det militære. Sådan kan det gå i krig og kærlighed.

Det ægteskabelige liv blev ikke nogen dans på roser for den forkælede Josephine. Da farfar vendte tilbage fra udkommandoen, begyndte hverdagen med møllen og konen. Hun fødte ham ni børn, og den førstefødte var min mor, Ellen Sophie Christine Fischer, der ikke vakte faderen stor glæde. Han havde tænkt sig en søn og udbrød ved vuggen, hvad han lidt taktløs gentog senere i pigens tilværelse: »Du er jo grim som en frø.« Men han må efterhånden have sagt det på sin egen måde, for hun og alle hendes søskende elskede ham, medens de var noget bange for moderen, der til gengæld må have holdt umådeligt af sin mand, den smukke løjtnant, der befriede hende fra barndommens tyranniske forkælelse. Den militære møller har stået model til min brors, Leck Fischers bog, »Kaptajnen«, den første i syvbindsroman-serien om familien Faber. Den begynder med, at kaptajnen er ude at fiske og ikke vender hjem, da båden er kæntret, og han drukner, medens fiskekammeraten, havnefogeden, svømmer i land.

Farfar havde haft tuberkulose, før han meldte sig til

krigstjenesten, men var blevet helbredt, med tabet af den ene langes funktionsduelighed, og han kunne derfor ikke klare tønnen i det kolde Lillebælt. Han bad da selv venen svømme i land, så de ikke begge skulle gå tabt. I bogen står intet om, hvor forstenet i sin sorg Josephine blev ved budskabet, og da min mor, som den ældste, som et trøstens ord sagde til hende, at hun da havde alle sine børn, svarede hun: »I betyder intet for mig nu, far er død.« Mor har i sin dagbog skrevet, hvor de ord gjorde hende ondt, og senere har farmor også sagt, at hun fortrød dem, men sådan følte hun i den stund.

Det næste barn blev den ønskede dreng. Han kom allerede 9. februar 1873, og fik familienavnet Otto Wilhelm Fischer. Det er min far, der døde kun 38 år gammel, efterladende sig som den syvende i en børneflokk, lille Viggo, der er født 21. juli 1910. Da var far allerede syg, og jeg fik det pompøse navn, Olfert Viggo Fischer, så det alligevel blev O. V. Fischer. Familiens to førstefødte drenge blev begge døbt Otto Wilhelm, men døde kort efter, og da den tredje ved fødslen også så klejn ud, turde man ikke fortsætte med det navn, så han kom til at hedde Ejnar Christian og løber nu rundt som pensioneret bankmand nede i Slagelse. Pigen, der kom efter, er lige blevet 70 og fik navnet Agnes Sophie, kaldet Søster, og så kom en ordentlig tamp, det var Otto Peter Leck Fischer, hvor Otto blev prøvet igen sammen med navne efter den gamle havnemøller Leck. Lille Ida blev ikke ret gammel, og rækken blev altså sluttet med mig, der nok skulle hedde O. V. men ikke dobbelt W., da stemningen i familien over for det kejser Wilhelmske Tyskland ikke var den bedste i 1910. Det betød også, at jeg kunne arve

nogle skeer og andet sølvtøj med de kendte familieinitialer.

Min mor Ellen og hendes bror, min far Otto, holdt sig livet igennem til hinanden. De var næsten lige gamle, og hun beskyttede ham mange gange, både som dreng og senere i livet, hvad han nok kunne have behov for, da han havde sin fars stærke temperament, og sligt sætter man ikke altid pris på hos afkommet. Han forlovede og giftede sig 19 år gammel med skomager Hansens datter Marie ovre i Middelfart, og hans far opførte Nymølle til ham uden for byen. Der kunne han dog ikke falde til ro. Han søgte til hovedstaden og gik i kompagni med en svensk grosserer Thaysen om en kornhandel, og fik en del gode år, indkomstmæssigt set. Da jeg kom til verden var han allerede ramt af en for den tid ret gådefuld sygdom med kirtelvulster og megen træthed. Han kom blandt andet på Vejlefjord Sanatorium, men det var ikke tuberkulose. Sygdommen var lymfogranulotitis, og man kunne intet gøre ved den. Han blev sendt hjem for at dø.

Hans elskede søster Ellen, der da allerede havde boet mange år i Fredericia, nu som fru kaptajn Kampmann, blev tilkaldt for at ledsage den hårdt ramte mand i sovevognen til København. Det blev en hård tur, og samtalen drejede sig især om den sidstfødte, den lille Viggo, der ville blive en særlig tung byrde for hans kone Marie, når han døde, og han bad sin barnløse søster om at tage drengen til sig. Da de kom til København fortalte han sin beslutning til sin kone, der da først blev helt klar over, hvor det var ved at bære hen og hulkende brød sammen. Alt beskrevet af min mor Ellen i hendes dagbog. Hun tog tilbage til sin mand Conrad og turde ikke spørge ham, da

han før havde sagt nej til adoption af en pige, som en søster havde erhvervet sig uden for ægteskab. Hun søgte da som altid råd og vejledning i sin bibel og må være blevet opmuntret, for da Conrad vendte hjem fra en militærøvelse, fattede hun mod og bad ham om lov til at tage drengen til sig, den sidste som den elskede bror havde fået. Han tænkte som altid en stund over det og sagde så: »Ja, Pelse, en søn er jo noget andet, ham kan jeg lære matematik, men så skal han bære mit navn, vi må adoptere ham som vor egen.« Og sådan blev det, hvorved mit navn blev endnu mere svulmende, Olfert Viggo Fischer Kampmann, og familien Kampmann fik en navnefælle af et noget andet tilsnit.

Min kødelige mor, Marie Fischer, kaldte jeg mor Mie, og hun besøgte os hver sommer med sine tre overlevende børn, hvoraf Leck til min store sorg døde af en hjerteblodprop allerede i 1956, kun 52 år gammel. Hendes ankomst var ikke altid set hen til med større lyst af den lille Viggo, der i dagens anledning blev pyntet op, så mor Mie kunne se, at der blev passet godt på ham. Min familie lagde en del mere vægt på tøj end min dejlige mor. Når jeg var besigtiget, fik jeg lov at vende tilbage til de daglige klude, misundt af mine to brødre, men ikke af min søster, der som sin mor hele livet har klædt sig med megen omhu og en del elegance. Sådan var vi bare ikke i Fredericia, og fint tøj var heller ikke nemt at begå sig i på sportspladsen og i haven, hvor vi tilbragte så megen tid.

Ni måneder gammel blev jeg altså hentet til Fredericia og installeret i Oldenborggade 3 på førstesalen, hvor jeg tilbragte de fire første år uden at erindre noget derom

Min far, Otto Wilhelm Fischer, søn af
far og møller Otto Wilhelm Fischer,
mølleren i Fredericia.

Min mor, Marie Fischer, datter af
skomagermester Hansen i Middelfart.

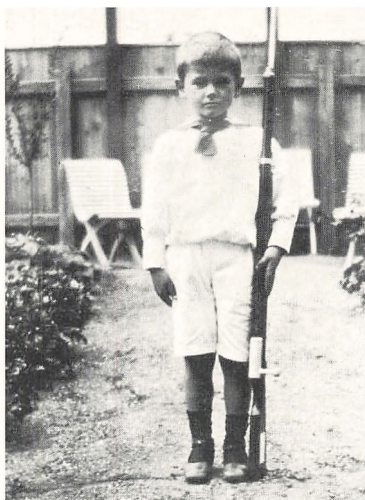
Min søster og adoptivmor, Ellen Kampmann
Kampmann, ældste datter af kaptajn og
møller Otto Wilhelm Fischer.

Min onkel og adoptivfar, Conrad Kamp-
mann, gift med Ellen Fischer.

Lille Viggo som 2-årig og godt et år efter at være blevet bortadopteret.

På femårsfødselsdagen den 21. juli 1915 med trægevær, snedkereret af adoptiv-faderen.

Som 17-årig student – den yngste i klassen.

Sammen med broderen Leck Fischer på søsterens altan.

undtagen, at jeg om formiddagen, når middagsstunden nærmede sig, blev sendt hen på det nærliggende Jernbanehotellet, hvor min far efter morgens anstrengende øvelser sad i en lille have sammen med andre krigskammerater og drak spidser. Værten var kaptajn af reserven og hyggede meget om sine gæster, også de afhentende børn, der fik is eller kage, så en ekstra spids kunne glide ned inden afgang.

Da den gamle branddirektør Kampmann i Horsens døde, arvede vi en mindre sum, og huset i Fyensgade blev bygget. Der kom nogle møbler til huse, heriblandt en dejlig chiffoniere, som har fulgt mig og mit linned livet igennem. Under sikringsstyrken var det på Hotel Kolding, at spidserne blev indtaget, for hvad skal man bestille, når dagens dont er overstået? Det foregik i et afslappet tempo og lå ikke ud over, hvad der var datidens vane, men det gav drøjde. Min adoptivfar vejede i sine velmagtsdage over 300 pund, og på et billede sidder den lille Viggo nærmest midt på det ene lår. Han faldt engang med hesten, der beskadigede et ribben, medens han forblev helt uskadt takket være sit fedtlag.

Vilhelm Buhl, der også er fra fæstningsbyen, har fortalt mig, at han og fru Thyra en dag mødte Ellen Kampmann med hendes ny erhvervelse, brorsønnen, og at hun strålede over hele ansigtet, da fru Buhl udbrød: »Hvor han dog ligner sin mor.« Det gjorde jeg, og det er jeg glad for. Hun var et livsglad menneske, og der er jo ikke noget mærkeligt i, at man kan ligne sin faster så meget. Høj var hun ikke, nærmest meget lavbenet. Når hun spillede tennis måtte hun serve underarms, da hun ikke kunne se så meget over nettet, at hun kunne sende bol-

den af på almindelig manér. Overkroppen var derimod ganske normalt udviklet, og selv om hendes kaptajn var en alen højere, så de lige store ud, når de sad sammen, men hun brugte altid skammel for at nå gulvet med benene. Da de som unge nyforlovede travede rundt i og omkring Fredericia kaldte kammeraterne dem for koteletstykket, og det var jo lidt ondsksfuldt. Deres indbyrdes forhold kan bedst udtrykkes ved, hvad han skrev i hendes poesibog efter forlovelsen: »Tale er sølv, tavs-
hed er guld«, hvortil nok kan tilføjes at for meget og for lidt fordærver alt. Han kunne være *for* tavs, særlig med årene, hvor hendes tale til gengæld begyndte at flyde noget rigeligt.

Som ene mand i huset havde jeg et rigt samliv med min kære mor, jeg lå i fars store seng, men blev hevet over i den lille hvide barneseng, når han kom hjem, ofte sent om aftenen. Den stod da på bouillon, æg i til ham, intet til os to. Æg var noget af det dyreste under krigens sidste periode, men intet var for godt til husets virkelige hersker, og jeg savnede ikke de trevler. Det var i sig selv en oplevelse at komme op sent om natten og høre, hvad der skete uden for vor lilleverden. Vi blev da forhørt om, hvordan vi havde passet hus og have, og der var virkelig meget at gøre, særlig for mor, der var alene om det grove, og havde stigende besvær med at få pengene til at slå til. Den manglende dyrtidsregulering forårsagede en total devaluering af levestandarden. Pigen måtte siges op, og det blev ordnet sådan, at vi fik mad fra kasernen, der blev bragt af en soldat til os to i en blå spand af de kendte med tre skåle stablet oven i hinanden. Maden var ikke velsmagende, men den var billig, og der var nok af den.

Siden da har jeg holdt meget af sammenkogte retter, der bedre egnede sig for den slags transport end sovs og kartofler svømmende hen over kolde fiske- eller kødstykker.

Mor holdt meget af kortspil, som min adoptivfar havde lovet sin far at holde sig fra, ligesom fra veksler. Først lærte jeg bezique, der mest spilles af to, og det var ikke rart at få dobbelbezique, når talonen var opbrugt, og den ikke kunne meldes. Da tabte jeg et kort på gulvet, krøb ned og snød en tåre, før jeg som en mand viste mig igen. Den kloge mor lod som ingenting. Dernæst var der tremandswhist, som vi måtte have garnisonssygeplejersken med til, for at blive de tre. Hun var nu ikke altid så genial, men hævnede sig ved at spørge den mandlige partner, om han ikke burde vaske hænder og rense negle før han spillede med to damer, og det måtte jeg så til med megen ubehag. L'hombre kunne vi ikke lære hende. Det var min mors yndlingsspil, og når vi besøgte far i kantonnement, var mor meget velset, fordi hun spillede l'hombre med gårdmændene, der efterhånden tjente godt og spillede højt, hvad glædede mor, når hun vandt, men altid vakte fars ubehag. Han var imod at vinde penge i kortspil. Derimod lykkedes det os at lære garnisonen det nye bridge, og det havde vi megen glæde af, da vi spillede en tiendedel-øres, og jeg næsten altid vandt, uden alt for megen snyd.

Far og mor havde været forlovet i 13 år og havde altså fået talt ud, da de blev gift. I størstedelen af denne tid var mor lærerinde på søstrene Andersens døtreskole i Købmagergade, i alle årene for den fyrstelige løn af 20 kr. om måneden, så hun var nøjsom, og der var ikke to-årige overenskomstperioder dengang, hvor efterslæb

kunne tages hjem. Slæbet med børnene var der til hverdag. Efter faderens død kom hun i banken og steg til 40 kr. om måneden, så det var noget der kunne mærkes, og her opdagede hun til sin glæde, at hendes forlovede ingen vekslers havde og aldrig skrev på en sådan.

Ved hjælp af udklippede bogstaver på papskiver lærte hun mig den første krigsvinter at stave, og jeg begyndte den næste vinter at læse aviser. Det var et vældigt dobbeltlag, der hed Fredericia Dagblad, som begyndte i første spalte foroven til venstre med referater fra rigsdagen. Disse fortsattes vinteren igennem, men efterhånden blev det de frygtelige krigsnyheder og de begyndende rationeringer og dyrtiden, som den gode venstreavis underholdt os med. Desuden fik vi Nationaltidende fra hovedstaden, den var vi med nogen betænkelighed gået over til, da det mere konservative Vort Land gik ind i 1913. Senere kom den til at hedde Dagens Nyheder, hvor min far mange år senere til sin glæde læste, at jeg var blevet Vilhelm Buhls højre hånd. Det var et udtryk som han, der endte som statens tilsynsførende med mandskabets undervisning i sløjd og anden husflid, forstod. Han arvede konsulentstillingen fra gamle Mikkelsen, en herre med et vældigt hvidt skæg, som, husker jeg, fra tid til anden opsøgte ham efter krigens år. Det var ved afgangens som kaptajn med pension og forbliven i reserven til det fyldte 60 år. Det er senere gået op for mig, at det var en lykkelig dag i fars liv, da han forlod hærvesenet, som han kun var kommet ind i, fordi hans far, den gamle branddirektør, ikke syntes om, at flere af hans sønner blev håndværkere. En var blevet gartner, og det var nok af den slags.

Jeg var et meget hidsigt barn. Følte jeg mig trådt på, blev jeg hvid af harme i ansigtet og fór sanseløst over kammeraterne med hårde slag, så jeg kom tit forslået hjem. Det brød mor sig ikke om, og da jeg skulle i skole, lærte hun mig at tælle til ti inden jeg begyndte at slås, men de ti små tal raspede jeg vældig hurtigt af mig og fór så løs. Så lærte hun mig dem på fransk, og det tog længere tid, da jeg talte højt. Den anden dag i skolegården blev jeg harm på en anden lille fyr, huskede mors råd og talte højt til ti på fransk, hvad vakte så almindelig opsigt, at jeg fik lov at gå mere i fred og ikke blev generet så meget. Det tog mig en del år at beherske min hidsighed så meget, at jeg kunne undvære de ti små franske tal for at holde mig i ro. Det var ikke fysisk smerte, der gjorde mig gal, den udholdt jeg ganske godt. Det var fornærmende ord eller uretfærdige beskyldninger, som tog sådan på mit temperament.

Den næstsidste krigsvinter var min 16-årige søster ovre hos os på grund af blodmangel og boede oppe i gæsteværelset på det første loft. Hun kom en aften sent farenende ned, efter at mor og jeg var gået i seng, og skreg, at hun ikke turde være deroppe, for der gik nogen på det øverste loft, over hendes værelse. Jeg foreslog, at vi tog en af fars gamle bøsser og gik derop og smed dem ud. Mor så lidt betænkelig ud, for der var ikke lys på det øverste loft – og, som det senere viste sig, også af en anden grund. Vi fik fat i lejerer i stuen, handelsrejsende Nielsen, der i hvert fald var en stor mand, som på lange kalveknæede ben og i natskjorte, ligesom jeg, fulgte med i procession, medens mor havde sin lange flonels på og bøssen i hånden. Søster turde slet ikke forlade lejlighe-

den. Ankomsten til trappen i lyset på det nederste loft, gik mor et par trin op ad stigen og råbte: »Er her nogen?« Ingen svarede. Også Nielsen spurgte – lidt spagt – om der var nogen, for så skulle de komme ned. Der kom ingen, og jeg fik ikke lov til at sondere selve loftsrummet, som jeg ellers kendte som min egen bukselomme.

Nogen tid efter ankom en af byens betjente og spurgte fru Kampmann, om han måtte inspicere vort øverste loft. Tilladelsen blev givet med nogen modvilje, og betjenten fandt da bag skorstenen, henne i baggrunden af loftet, en del tangmadrasser og kunne fortælle at de blev brugt af hjemløse, der åbenbart listede ind og krøb op i varmen, før vi låste den nederste gadedør. Mor oplyste den lidt men måske ikke *så* overraskede betjent om, at hun aldrig låste vores gadedør. Det var nok med entrédørene, og pigerne på loftsværelserne skulle have lov at komme hjem hvornår og med hvem de ville, uden at skulle kontrolleres. Betjenten henstillede, at gadedøren blev låset, og at de på loftet boende fik nøgle til den, eller at madrasserne blev fjernet. Det sidste satte jeg mig imod, da jeg havde mangan god stund deroppe med en bog eller ugeblade. Betjenten gik smilende bort og sagde, at han ikke håbede, at der skulle ske indberetning til borgmester Valentiner Branth, der også varetog politiledelsen og domsmagten. Det håbede mor heller ikke, for så ville hun hellere selv forklare Valentiner Branth sagen, hvad hun gjorde, og hvilket jeg overværede: Hun vidste godt, at subsistensløse benyttede vort loft til at sove på i kolde nætter, men man havde pligt til at hjælpe, når man selv sad lunt og godt inden døre, så hun satte også mad derop. Da borgmesteren hørte det sidste sagde han fra. Det var jo ligefrem at

lokke folk til, og de kunne jo drikke sig fulde eller komme til at sætte ild på huset. Mor svarede, at de fleste satte deres lid til hende, og de vidste, at de ikke måtte drikke eller støje på loftet. Hun måtte dog, for at undgå videre tiltale ved blot fortsat at have gadedøren åben, love ikke at anbringe mad deroppe, men kun give ved entrédøren. Jeg forstod ikke meget andet end, at jeg redede min madras. Senere har jeg forstået, at mor havde et meget stort hjerte for samfundets stedbørn, dem det var gået galt for. De andre skulle nok klare sig, men megen fremgang gjorde tit hovmodig, sagde hun, og det havde hun nok ret i. Det forstod »den ene mand i huset« blot ikke rigtig dengang. Siden har han tit erfaret det og er blevet klar over, at den mor har sagt så mange ting til ham, som han først nu, da det næsten er for sent, er begyndt helt at forstå. Det er alligevel en slags opdragelse, man har fået.

HVOR LIGGER KØBENHAVNS UNIVERSITET?

En ung provinsstudent, der for første gang kommer til residensstaden, må overvinde mange vanskeligheder. Min første og største var at finde Københavns universitet, og det var endda i september 1928 væsentligt lettere end i dag, hvor det faktisk er spredt over så mange bygninger og lokaliteter, at det en gang imellem kan være særdeles vanskeligt at finde det lokale, hvori de studenter, der skal høre på én, befinder sig. Efter en lidt anstrengende aften og halv nat i Studenterforeningen begav jeg mig hin septembermorgen fra kvistværelset i Classensgade 55, iført studenterhue og provinsplusfours, op ad den lange gade til Søerne og drejede ved Lilletriangel ned ad Østre Farimagsgade, hvor det lykkedes mig at finde gennem Botanisk Have til Nørrevold. Her må være sket noget, da jeg pludselig gik i ring nede omkring Rundetårn, og nok kunne se, at jeg var i det, som hedder Latinerkvarteret. Nu havde det været meget let at lette på studenterhuen og spørge om vej til selve universitetet, men netop huen gjorde, at jeg var både for stolt og for genert til slig selvfølgelig handling. Resolut gik jeg da tilbage til mit værelse i Classensgade, spiste den medbragte madpakke, da ekspeditionen havde gjort mig sulten, og fremtog sådan styrket mit Københavnskort, hvoraf fremgik, hvor nær jeg havde været målet. Da jeg havde foresat mig at gå ind og få, som læst i studenterhåndbogen, en nøgle til det

statistiske-økonomiske laboratorium i Studiegården, startede jeg frejdigt igen.

Denne gang fulgte jeg Søerne lige til Vendersgade og fandt da let ned ad Nørregade og var ved målet. Sikken en hurlumhej. Det var næsten værre end i Studenterforeningen, og alle lod til at kende hinanden. Inde i Studiegården forsøgte jeg at gå ind i kaffestuerne, men jeg var alt for genert til at sidde alene dér, så jeg gik ud og satte mig på en bænk i gården og kom i snak med en lige så benovet men mere sindig jyde fra Hjørring, Jens Horn, der var endnu yngre, ikke engang fyldt de 18, hvad jeg da lige var. Vi holdt sammen under en stor del af studietiden, læste sammen og vænnede os efterhånden til de tovlige københavnere.

Så drog jeg hjem mod Classensgade for anden gang, og var meget udmattet, da jeg dér mødte Ellen Margrethe, som jeg havde fulgt hjem fra Studenterforeningen aftenen før, eller natten var det vel. Hun skulle ikke studere i København, men var alligevel taget herover, og jeg var ærlig talt blevet lidt benovet aftenen før, da hun pludselig stod stærkt smilende over for mig og sagde, at hun da også ville danse med mig i Studenterforeningen. Det gjorde vi så som så ofte før derhjemme i Fredericia, hvor hun var den eneste pige på vort studenterhold på 8 matematikere. Hun var i øvrigt ikke en rigtig matematiker, og det måtte hun høre meget for. Særlig slemt havde hun ved at fatte astronomien – altså i fysiktimerne, for på turene hjem fra gymnasiesammenkomsterne var hun vaks nok til at kigge stjerner. Hun var en meget dejlig og frisk pige, som vi alle på skift var forelsket i, og det nød hun. Hun boede i København hos en tante på Blågårds-

plads, og dér fulgte jeg hende hjem. Den kunstneriske udsmykning på pladsen forekom mig ikke særlig velegnet til romantik, men jeg var dog godt træt, da jeg kom hjem til Classensgade 55, hvor jeg havde gjort min entré samme eftermiddag den 1. september – hos frøknerne Olsen og Schrøder. Jeg var så træt, at jeg havde glemt alle de formaninger, som de to meget søde og studentervante damer havde givet mig, før jeg drog i Studenterforeningen.

De havde givet mig en næsten for hjertelig modtagelse, da jeg ankom lidt provinstræt fra Tåstrup (min entré til hovedstaden foregik etapevis), hvor jeg et par dage havde boet hos min vens fætter, læge Nørregård. De to søde damer gik ud og syede i hjemmene, som man dengang gjorde, og blandt andet hos fru kaptajn Mørk, der tidligere havde boet i Fredericia, og det var gennem hende min mor havde inakkorderet mig hos de to damer, hvis student nylig havde forladt dem. Min fætter Karsten Kampmann, der efter fire års forløb overtog værelset fra mig, har udtalt at han syntes, at det var en slags bedrift, at jeg havde holdt ud så længe. Det kan skyldes, at han fandt grund til at flytte efter et års forløb.

Konditionerne der formentlig har bidraget til, at jeg gennemførte mit studium med et så forholdsvis nydeligt resultat var følgende: Da damerne skulle gå ud hver morgen klokken otte, måtte man stå op ca. en halv time før, hvorefter der blev serveret morgenkaffe i dagligstuen, medens damerne gjorde værelset i stand og tændte op i den lille kakkelovn, som man selv købte optændingsbrænde til. Det var en stor rulle til 1 krone og 25 øre, samt en eller to hektoliter koks ad gangen à godt 2 kroner. Mit ur måtte ret ofte sidst på måneden på lånekon-

toret til finansiering af disse brændselsindkøb, da jeg dels ikke brød mig om at fryse, dels nødig ville meddele damerne, at jeg ikke havde råd til de fornødne indkøb. For værelset betalte jeg 26 kroner pr. måned i alle fire år samt 6 kroner for morgenmad, men det steg efter et par års forløb til 7 kroner.

Frokost og middag kunne fås i et pensionat henne i Willemoesgade, og jeg har senere funderet over, hvorvidt min skæbne havde formet sig anderledes, hvis jeg havde fundet frem til det pensionat i gaden med navnet på søhelten født i Assens. På en forespørgsel hos en tobakshandler nægtede denne ethvert kendskab til et pensionat i Willemoesgade, men til gengæld var der noget henne i Livjærgade, der hed Akademisk Spisekøkken, og det måtte nok være noget for den unge provinsstudent. Det viste det sig at være. Jeg frekventerede det i alle årene til efter min embedseksamen og endte sågar med at bo derhenne. Dér mødte jeg min første kone og en af mine bedste venner, der senere er blevet professor i fysik og hedder Mogens Pihl. Da jeg ankom til pensionatet var han dog nede og studere i Göttingen, og hver gang jeg i de senere år har passeret denne dejlige by, har jeg tænkt på ham og faktisk gjort holdt dér, også fordi de har en vidunderlig restaurant ved navn: Lucullus. I spisekøkkenet var den månedlige pris for den mere jyske end luculliske mad 55 kroner, og det stod fast, lige så længe jeg kan huske. Det var i depressionsårene, og vi fik megen flæsk, der var uhyre billigt i begyndelsen af trediverne, og tillige en del abrikosgrød, som jeg siden har haft en vis aversion imod.

Men tilbage til de to meget studentervante damer,

hvoraf frk. Olsen tilkendegav en del mere viden om det studentikose liv end frk. Schrøder, der var mere moderlig, men dog kunne være bestemt nok. Hun havde sit eget lille soveværelse for enden af gangen, medens frk. Olsen havde sit ved siden af mit, der lå lige til venstre for entrédøren, og nederst i hjørnet var altså dagligstuen, hvor morgenkaffen blev serveret året rundt, uden opvarmning af stuen, så den om vinteren blev indtaget i en vis hast. Ankomsten til eget værelse var der da – omend endnu koldt – den hyggelige buldren af den optændte lille kakkelovn. Om søndagen skete det hele med en times forskydning, da damerne skulle hen i Nordre Frihavnskirken til gudstjenesten kl. 10. Efterhånden lærte jeg at begive mig af sted straks efter morgenkaffen, og det var nok også meningen, men lidt hjemmeliv kunne tiltrænges.

Førstegangsinstruktionen gik ud på følgende. Vi boede på femte sal, og det kunne ses på, at linoleummet holdt op på fjerde. Elevator var der naturligvis ikke i huset. Ved siden af til højre boede et ældre ægtepar, skomagermester Hansen, der ikke skomagerede så meget mere, og neden under os soldatermissionær van der Kühle (alene navnet imponerede mig), der ikke så med særlig venlighed til unge provinsstudenter, som ringede på hans dør. Det var egentlig ganske forståeligt, men hvordan de kunne finde på sligt, stod mig ikke i det øjeblik helt klart. Frk. Olsen gentog, for at jeg kunne indprente mig det, at når jeg var nået til den trappeafsats, hvor linoleummet holdt op, var der endnu en etage længere op, før jeg var hjemme. Senere gik det op for mig, at enkelte studenter ikke havde kunnet fatte dette, og at frøknerne Olsen og Schrøder med deres lidt svage hjerter var noget besvæ-

rede, når de var nået op til det sted, hvor linoleummet holdt op. Nu, hvor mit hjerte kun under megen banken tillader mig den slags bjergbestigninger, har jeg lidt post festum en del medlidenhed med frøknerne. Men hvad tænker en ung provinsstudent på sligt. Jeg var på det tidspunkt kun opsat på at finde et pensionat og komme i Studenterforening. Begge dele lykkedes til overmål.

Ankomsten til Akademisk Spisekøkken blev jeg lukket ind af en lille, lidt fyldig, rødhåret pige, der straks råbte ind gennem de bagved liggende gemakker: »En ny pensionær.« Det viste sig, at det kun var sjældent, at der forvildede sig en virkelig førsteårsstudent ind i det akademiske spisekøkken, som mere var præget af den gode mad end af det akademiske. Det sidste repræsenterede nogle frække medicinske studerende, der gjorde alt for at skræmme livet af nye pensionærer ved under enhver servering af indmad, for eksempel nyrer, hjerter og lever, at fortælle historier fra dissektionsstuen. Min appetit har altid været udmærket, så jeg holdt ud og endte med at blive accepteret. Til sidst sad jeg ved den øverste bordende og hævnede mig på de nyankomne efter den opskrift der var blevet brugt, da jeg entredede.

Hovedparten af pensionærerne var fastboende og ikke akademiske i nogen henseende. Da jeg blev indladt, var pensionatet behersket af et bankbud med det smukke navn Hammerich, og det var det mest akademiske ved ham, samt et forlovet par, Mohr, der, som det senere er gået op for mig, var bedre udrustede, end jeg dengang antog, samt en damefrisørinde Petersen, der viste sig at kende min professor Ohlin. Resten var bortset fra medicinerne bløde mellemvarer. Af medicinerne er den ene

død. Han hed Thomsen og var en usædvanlig fin fyr. Så var der Thorkild Møller og H. C. Hansen, der efter flere forsøg blev gode læger. Det lykkedes også for den fortrinlige studentsanger Askholm. Han var fra Lyø og havde en vidunderlig skær tenor, der under et besøg med sangkoret i London indbragte ham en baronesse, som han var meget glad for. Stig Mervild, læge Larsens søn fra Aalborg og broder til den udmærkede skuespiller, bevægede sig fra medicinen over til den sammenlignende litteratur, der har optaget mange studerendes tid i ganske mange år. Efter en forlovelse med pensionatets frk. Kruse, som han pludselig faldt i kærlighed til, begyndte hans forhold til Danmarks Radio at blive mere erhvervspræget, og det har han levet af siden. Alle, der har mødt Stig, ved, hvilket hjerteligt og i enhver henseende kunstnerisk menneske han er.

Da det netop var ved middagstid, jeg henvendte mig til spisekøkkenet, spurgte frk. Laurbjerg, der med sin mor bestyrede det akademiske, om jeg ikke med det samme ville spise med, og da jeg vitterlig var sulten, sagde jeg ja, og var dermed pensionær. Så nemt var det dengang, og de var ikke snydt med mig. Min appetit var ganske formidabel i de unge år, hvad særligt glædede den ældre fru Laurbjerg, der mere så på, om man kunne lide hendes mad, end de mærkelige omkostninger, som hun aldrig havde hørt noget om derhjemme på gården i Jylland.

Hjemkommen fra det lidt romantiske eventyr med Ellen Margrethe på Blågårds Plads havde jeg, det må indrømmes, glemt alle formaninger, og det skyldtes også, at den lille rødhårede i pensionatet, helt betaget af at se

en virkelig student i pensionatet, havde inviteret mig ned på Esplanaden og høre musik. Det var første gang, en pige havde inviteret mig på noget som helst, men måske netop derfor sagde jeg, at jeg desværre skulle møde en bekendt i Studenterforeningen, hvad jeg ikke vidste på det tidspunkt. Classensgade er en lang gade, og særligt for en provinsstudent efter et natligt sold, så jeg var helt lykkelig, da jeg nåede frem til nr. 55. Fint kom jeg ind og begyndte bjergbestigningen. Nu må man huske, at selv om vi måske havde et par huse af denne højde i Fredericia, så var der som på Købestævnet elevator. Vel ankommen til fjerdesalen syntes jeg, at det kunne være nok, og stak den mig tidligere på dagen udleverede nøgle i døren, der ikke på nogen måde gav efter. Lidt irriteret over denne lidt ugæstmilde modtagelse den første nat, jeg kom hjem i København, begyndte jeg at ringe på døren, og nu viste der sig at være nogen hjemme. En herre iført natskjorte åbnede forbavsende hurtigt entrédøren. Synet var fantastisk. Natskjorten brugte man også i Fredericia, salig ihukommende handelsrejsende Nielsen med kalveknæene, men soldatermissionæren, ham var det nemlig, var også iført hvid nathue, hvad jeg aldrig havde set undtagen i rødt på nissemand. Hans åsyn var imidlertid ikke særlig mildt. Han sagde omtrent således: De er den nye student oppe på femtesalen? Svaret måtte være ja. Har frøknerne ikke fortalt Dem, at De skal en etage op efter linoleummet? Svaret måtte igen, da jeg altid har været sandhedskærlig, være et ja. Hvorfor vækker De så mig? Svaret denne gang var nok værre end intet, da jeg nu havde fattet mig, nemlig: De lå ligesom på lur efter, at jeg skulle komme hjem og ringe på Deres dør. Det var

ikke en klog bemærkning, så han sagde: Student Kampmann, De har et pænt efternavn, men jeg tror ikke, at De bliver længe her i Classensgade! Hvad han mente med det, fik jeg ikke spurgt om, da han nærmest slog døren i, så hele huset blev vækket. Mit ophold varede dog som nævnt fire år, og vi endte såmænd med at hilse på hinanden på trappen af hensyn til frk. Olsen, som næste morgen med et lidt blegt smil sagde til mig: Det hjalp altså heller ikke på Dem, men vi bliver nok gode venner alligevel, og det blev vi. Hun viste sig at være en forbavsende frøken med megen kærlighed til de studenter, som kom i hendes varetægt. Hun havde aldrig selv fået børn. Det havde frk. Schrøder vistnok, så hun var mere skrap, men hun havde også været mere buttet som ung, og det kan være farligt for en ung pige.

Det efterår kedede jeg mig umådeligt i København og var meget glad ved tanken om, at jeg skulle være hjemme i Sandal hos mine forældre, ikke alene i julen men også i hele januar måned. De senere januar måneder havde jeg det ikke på samme måde, da havde jeg eller København vænnet os til hinanden. Helt kedeligt kan mit første semester dog ikke have været. Tre ting må nævnes, som hver for sig har præget min senere tilværelse og derfor må tillægges nogen betydning. Jeg læste faktisk umådeligt meget og grundlagde min bogsamling, samtidig med at min bror Leck kom til byen og fremmede mine litterære interesser. Min læsning førte mig også på en helt anden måde end forudset ind i den økonomiske videnskab, som jeg ærlig talt ikke vidste meget om, da jeg meldte mig til det statsvidenskabelige studium. Det var mest løftet om undervisning i Danmarks politiske historie i tiden efter

... ekspeditionssekretær, der til
... sorg aldrig blev fuldmægtig.

Med sønnerne Jens og Søren i cowboy-
dragter, hjembragt fra Amerika-rejsen med
Krag i sommeren 1949.

dvalget for økonomi og forsyning i 1947. Her ses en forhenværende
okratisk statsminister, Vilh. Buhl, den daværende, Hans Hedtoft, og tre
le: H. C. Hansen, Viggo Kampmann og J. O. Krag. (Foto: Kehlet)

Før kongressen i 1961 siger statsministeren farvel til sin og to af de tre døtre. (Foto: Egon Engmann)

Regeringen efter valget i 1960, hvor Retsforbundet havde mistet alle sine mandater, og der blev etableret en ny „trekant“ med flertal i folketinget ved hjælp af den grønlandske folketingsmand Mikael Gam, der blev grønlandsminister. (Foto: Erik Petersen)

1849, der trak mig, og den faldt væk med det semester, jeg begyndte at studere. Endelig lærte jeg på uendelige fodture, de var billige, København at kende, bedre end mangan københavnere.

Bogsamleriet begyndte nok med Mervild, der en dag kom hjem og begejstret, som han tit var, fortalte, at han havde været til bogauktion hos Hee. Det viste sig at være nede i Niels Juelsgade, hvor nu Danmarks Nationalbank har anbragt sit ikke særligt smukke seddeltrykkeri. Jeg fulgte med næste dag og blev ganske betaget. Så mange bøger og så billigt man kunne købe, når man ikke havde forstand derpå. Det kommer med årene, og jeg har købt mere end tusind bøger på Hee's auktioner, særlig i de år hvor jeg var hypotekbankdirektør og havde kontor lige overfor på anden sal. Min gode sekretær, fru Mølvig, kunne da med et særligt signal fortælle mig, at min nærværelse i banken var ønskelig, hvad ikke ret tit var tilfældet. Det var nok en lidt kostbar måde at erhverve bøger på. Den anden, som stod i forbindelse med bror Leck, var væsentlig billigere.

Allerede i begyndelsen af tyverne havde Leck udgivet en digtsamling på eget forlag hos en boghandler i Slagelse, men det var ikke usædvanligt, og det var digtene heller ikke. I 1927, året før jeg blev student, udkom »De halve«, en roman. Noget helt usædvanligt var det derimod for en syttenårig gymnasiast med de almindelige, af dansk-undervisningen opbyggede litterære interesser og med en mor, der støttede denne litteraturbegejstring, at have en bror, der pludselig var forfatter, omend han boede i Slagelse. Forfatter var man, når man udgav en bog, altså ikke en digtsamling. Jeg begav mig en novemberdag op

hos N. P. Petersen i Gothersgade, hvor vi købte en del bøger og ugeblade og udbad mig: »De Halve« af forfatteren Leck Fischer. Petersen, som kendte min mor, så bebrejdende på mig og sagde, at der fandtes ingen forfatter af det navn, i hvert fald ingen dansk. Jeg svarede ydmygt men indædt tilbage, at det gjorde der, og at han var min bror. Petersen så lidt forbavset ud, da han ikke kendte noget til, at unge Kampmann havde en bror. Jeg svarede endnu mere ydmygt og indædt, at han i det mindste måtte have et katalog fra Woels forlag, hvori bogen var anført som udkommet i dette efterår. Efter nogen granskning kom han lidt sur tilbage og sagde, at han ville hjemskrive bogen, hvorpå jeg stolt drog ud af butikken, følede mig nok lidt for meget som sejrherre. Nogle dage efter ringede han og sagde, at der var kommet en bog, der hed »De halve«, af en af disse lidt for moderne unge forfattere, og at den kunne afhentes. Jeg læste den i ét stræk, og var noget desorienteret, næsten ved at give Petersen ret. Den lignede ikke meget Morten Korch, Hutchinson eller Gunnarsson, som vi læste hjemme. Men det var min brors bog, og det betød meget for mig at have en bror der skrev bøger.

Siden har han strøget den og også »Tedora« af forfatterskabet, og det har jeg bebrejdet ham, da »De Halve«, sine ufuldkommenheder til trods, er en interessant roman. Temaet er godt, der findes mange halve eller skal vi sige ikke-hele mennesker. I november samme år, jeg som provinsstudent var kommet til København, sagde Leck farvel til Slagelse og flyttede ind til Rosengården i nærheden af Woels forlag på Kultorvet, og nu fik jeg for første gang i mit liv en bror – og endda en voksen

bror, seks år ældre end mig – som jeg kunne vise København, det København som jeg nu kendte, og det var ikke så lidt.

Med bøgerne gik det let. Jeg fik arbejde på Woels forlag, der havde lagerlokaler ude i nogle kældre på Strandvejen, hvor han og jeg nogle formiddagstimer pakkede bøger og uddybede livets uretfærdigheder. Af hver udkommen bog på forlaget tog jeg én med hjem. Det var nok tyveri, men et kærligt tyveri, og jeg har endnu flere af Johannes Wulffs, Becketts og Weltzers førsteudgaver fra den tid, samt naturligvis alle Lecks bøger med varierende tilegnelser.

Leck, der var bankmand som sin bror, men naturligvis en særlig slags bankmand, havde ikke meget tilovers for mit økonomiske studium. Han havde, trods trange kår, særlig det første år i København, altid orden i sin økonomi, og efter sin ansættelse på Woels forlag indførte han noget, der kaldtes en vekselbog, hvori man kunne se når vekslerne forfaldt. Det syntes Woel, der altid sad blandt sine frit flyvende fugle, var en dårlig idé, for så kunne man flere dage i forvejen se, hvornår der var brug for penge, og når sådanne sjældent var til stede på forlaget, var det blot at gøre tilværelsen med dens krav om penge endnu mere ulidelig. En af grundene til, at Woel havde startet forlag var, at så var det lettere for ham at få sine manus accepteret og udgivet, men det var en dyr spøg, særlig for hofbogtrykker Bagge, der var en meget langmodig mand. Kneb det særlig meget, opsøgte Woel og Leck i citydress, der blev hentet hjem fra pantelåneren for en dag, forskellige filantroper. En af de flinkeste var Dessau, faderen til Ejnar, der altid gav noget,

men dog sjældent mere end 2000 kr., hvad nu også var mange penge i de dage. Jeg havde for eksempel kun 15 kr. om ugen for halvdagsarbejde, men så i tilgift gratis bøger. Der udkom også bøger på forlaget, som jeg kviede mig ved at hjemtage, men som Woel sagde: »En forlægger er nødt til at udgive enkelte bøger der sælges, det giver penge i kassen.« Den betragtning er stadig gældende for forlæggervirksomhed.

Lecks mistillid til det økonomiske studium var for så vidt uberettiget og skyldtes, at jeg sjældent havde penge ret længe ad gangen, men altid var i stand til at fremskaffe sådanne. Denne side af den økonomiske sans havde han ikke megen respekt for. Penge, man lånte, skulle betales tilbage. Det havde han lært i Banken for Slagelse og Omegn. Johannes Weltzer, der var et elskeligt men noget pengetomt menneske, vurderede straks Lecks bror og spurgte, om han ikke kunne låne 2 kr. Hansen, husets merkantile kraft, sagde til mig: »Han vurderer dig ikke højt, men lad os nu se.« Tilbagebetaling skulle ske næste torsdag, dagen før lønningsfredagen, og Weltzer kom troligt og afleverede de 2 kr. Om fredagen dukkede han til min overraskelse op igen og spurgte om han måtte låne 5 kr. til den følgende torsdag. Betaget af hans ærlighed med tilbagebetalingen af de 2 gav jeg ham en tredjedel af min ugeløn. Hansen smilte. De fem blev afleveret prompte, men da han om fredagen ville have ti, sagde jeg nej. Nu ville jeg selv omsætte mine penge, og Hansen sagde til Leck: »De lærer nu noget ved det økonomiske studium.«

Jeg nåede i hvert fald i det første semester at læse en stak af systemværker af tyske og engelske økonomer. Det

er ganske ufatteligt, hvad man kan nå at læse, når man sidder og keder sig aften efter aften. Det viste sig nogle år senere, at det gav en god eksamen at have læst disse bøger, men den megen lærdom var ganske ubrugelig efter, at J. M. Keynes efter min eksamen begyndte at sætte den klassiske økonomi på hovedet, hvor den fortsat befinder sig for den tidligere generation af økonomer. Det var meget senere, en dag på Hindsgavl, at Jørgen Pedersen, vor mest fremragende økonom i dette århundrede, ganske kort forklarede mig sagens sammenhæng, og jeg forstod det pludselig. Det gjorde min kære departementschef Einar Cohn ikke, da jeg forsøgte at sætte ham ind i opsparingens mysterier. Hans langmodighed med at forstå kom mig senere til godeovre i folketinget, hvor de på samme måde – særlig en venstremand ved navn Himmelstrup – stædigt fastholdt betydningen af at have en guldbeholdning. Det havde Himmelstrup lært, da han læste til cand. polit., og nyere teorier var ham vederstyggelige. Stor var også hans fornærmelse, da jeg og ikke han blev konstitueret hypotekbankdirektør i 1950, dengang regeringen Hedtoft skred i smørret. Desværre sad han i finansudvalget og plejede sin lyst til at hævne sig.

Og så blev provinsstudenten københavner det efterår og særlig det næste forår. I pensionatet boede en ung fyr, der havde været i malerlære og nu var tegner. Det var Henning Pihl, som ud over at forberede mig på, hvor frygteligt det kunne blive, når storebror Mogens vendte hjem fra Göttingen, blev min gå- og anden kammerat. Vi havde samme lyst til at drikke og de samme ringe muligheder for at opfylde vort behov. Når det var lørdag

og søndag – hvor kan søndage være kedelige, når man ingen penge har – vadede vi igennem byen København. Først måtte Langelinie og Frihavnen holde for, dernæst hele den øvrige havn og Christianshavn samt Islands Brygge. Vi gik på en slags opdagelsesrejse, og Henning havde som kunstner syn for tingene og fortalte på sin måde, hvad han så, og efterhånden forstod jeg det. Da Mogens kom hjem, fik vi besøg af malerne Ejstrup og Hjorth Nielsen, men det var først efter rusåret, at jeg lærte andre kunstnere at kende: Gitz Johansen og Ziegler, der kom ude hos Leck og var med til hans bryllup. De gav hver et maleri og sad hele aftenen og skamroste deres eget produkt, og det kunne de nok trænge til. Det var nok et par af de sværest sælgelige malerier, der blev brugt som gave, mente jeg. Denne økonomiske betragtning havde Leck lidt svært ved at tilgive mig.

Som tidligere bankmand hyldede han og også hans søde kone Isa, der havde været bogholder på en margarinefabrik, den almindelige anskuelse, at man skal sætte tæring efter næring, og det er ikke uklogt for den enkelte. Keynes påviste at dette kunne føre til arbejdsløshed, der, som vi havde set i tyverne og i trediverne, kunne blive stor og kronisk. Det gjaldt om at give folk noget at bestille og altså om at bruge pengene, hele indkomsten og lidt til, hvis der skulle sættes skub i sagerne. Hele den klassiske økonomi og også samtidens økonomiske videnskabsmænd undervurderede efter hans mening betydningen af forbrugeren, der har lyst til at bruge hele sin indkomst, og hvad der er lige så væsentligt, at sætte denne i vejret for at kunne bruge mere.

Det efterår fik jeg altså begyndelsen af en bogsamling

og en dejlig bror, lærte noget om økonomi, der var anderledes, og blev noget af en københavner. Siden da er jeg blevet det fuldtud. Efter mere end fyrre års gang rundt i byen kender jeg den som min egen bukselomme og er kun utilfreds med alle de ensrettede gader. Til gengæld lykkelig over, at vi er ved at få gågader, som man med sit lidt kapacitetsnedsatte hjerte kan slentre igennem og standse op i og se sig omkring, som om man var nysgerrig og ikke hjertesyg.

UD OG IND AF SOCIALDEMOKRATIET

Jeg har aldrig tilhørt andre partier end Socialdemokratiet, og af mit medlemskort fremgår det, at jeg indtrådte i 9. kreds ude på Amager i 1939 og altså efterhånden skulle have været medlem i over 30 år. Dette sidste er også korrekt, men det har ikke været i en sammenhængende periode. Allerede i 1935, da jeg som nygift ung sekretæraspirant i det, der dengang hed Det statistiske Departement, etablerede mig ude på Frederiksberg på Carl Bernhardsvej i nr. 12 oppe på tredje sal til højre, meldte jeg mig ind i Frederiksberg 1. kreds, og jeg var tilforordnet ved landstingsvalget i 1936. Det var dræbende kedeligt, da ikke mange kom og stemte, og de fleste andre, der havde med valget at gøre på den triste skole, var konservative, der så med nogen, måske ikke helt uberettiget, mistro på den unge socialdemokrat, der efter sigende endda var en slags socialist.

Kvarteret nede bag Frederiksberg Allé var endog ret meget konservativt, og købmanden henne på hjørnet nede i kælderen ved Paludan Müllersvej, kaldte mig grosserer Kampmann, hvilket nok var ment som en kompliment, da han troede, at jeg hørte til den fine familie Kampmann, der var mere kendt i hovedstaden end den fra Horsens, som min onkel og adoptivfar var ud af, og som jeg altså egentlig heller ikke var i familie med. Her boede jeg med min kone, dyrlægedatteren fra Asnæs, Lis

Jensen, som jeg havde indgået ægteskab med den 22. december 1934 efter at hendes kære far, som jeg også holdt meget af, var død året før og havde efterladt hende og hendes bror ikke ubetydelige midler efter datidens forhold. Godt det dobbelte til hver af, hvad de havde ventet. Han var radikaler og en nøjsom mand med en del medfødt humor. Når bønderne hilste ham med et »goddag Jens Jensen« i stedet for at sige dyrlæge, svarede han: »Sig blot Jensen.«

Den treværelses-lejlighed var helt herskabelig og lå i et nyt hus, bygget af arvingerne fra det overfor, ud mod Vesterbrogade, liggende Tvedes bryggeri. En søn var vicevært og så efter, at alt gik rigtigt til, og det gjorde det også som hovedregel, indtil min gode ven Sven Axel Abrahamsen flyttede ind i nr. 14 på samme etage til venstre, hvilket gav en del trafik over de sammenstødende altaner. Her er Jens, min ældste søn, født i foråret 1937 og Søren på samme årstid to år senere. Det skete dog på henholdsvis Frederiksberg Hospitals fødeafdeling og Astrid á Rogvis klinik ovre i Hostrups Have. Det første skyldtes, at min kone allerede i sommeren 1935 hjemme hos mine forældre i Sandal ved Fredericia havde haft en 2 måneder for tidlig fødsel og et alvorligt tilfælde af eklampsi. Den lille pige blev døbt hurtigt på sygehuset og fik det smukke navn Hanne. Jeg måtte selv begrave hende ude på Erritsø kirkegård sammen med graveren, da jeg ikke ville have nogen præst med. Det var hårde og principielle tider, og Jens og Søren blev da heller ikke døbt, men blot navngivet, efter tidens mode i vore kredse, med sin morfars og morbrors navne. Den sidste var dyrlæge oppe i Lumsås og en herlig

mand, der blev meget gammel, og som var til megen opmuntring for sine mange børn, børnebørn og oldebørn, efter at han var flyttet ind til Charlottenlund, hvor de fleste boede.

I foråret 1939 flyttede vi op på fjerdesalen, hvor der var et værelse mere, som de to drenge kunne få, og med sommerens begyndelse var vi som sædvanlig ude på landet. Det var helt ude i Jægersborg på Avnsøvej, hvor vi et par år før havde erhvervet en dejlig have med et helt rart lille træsommerhus. Stedet havde tilhørt Cai M. Woel, der under en sammenkomst hjemme hos min bror Leck havde ytret ønske om at ville sælge for at få lidt penge mellem hænder efter at have forladt sit Livs Elvira. Mit ophold og i øvrigt hele familiens ophold i den nye fine fjerdesals-lejlighed blev ganske kort.

Hermed forholdt det sig som følger. Ægteskabet var hverken værre eller bedre end så mange andre, men helt godt passede vi nu ikke sammen, og der havde været en krise allerede i sommeren 1938, hvor jeg alene deltog i et nordisk statistisk møde oppe i Helsingfors. Men med Sørensen forventede komme faldt sindene noget til ro. Min gode ven Mogens Pihl, der havde været nogen tid om at fuldføre sit studium på grund af vanskeligheder med et bifag, tog efter sin konferens ude på Bohrs Institut – det var første gang, jeg var der – og efter et par løse vikariat-ter et adjunktembede i Kolding og skrev sin doktordisputats om fysikeren Lorenz. Den blev antaget og forsvaret i begyndelsen af juni 1939. Han lånte da min bylejlighed, og efter forsvaret var vi alle til en dejlig middag, vistnok i Ingeniørhuset, og her mødte jeg min første gode Pihl-ven ude fra spisekøkkenet i Livjærgade, og vi fortsatte

efter middagen med at nyde livet og var endt ude i Guldaldersalen. Her kom Lis, der ellers var en meget sagtmødig kone, pludselig til stede og bad mig køre med hjem til Jægersborg. For ikke at lave ballade på stedet, gik jeg med ud i bilen, men så snart den var nede i Allégade, sprang jeg ud af den, hvorved jeg blandt andet slog mit øjenbryn en smule, gik tilbage til Henning, og vi fortsatte vor færd, der gik i stå i formiddagens løb formedelst pengemangel. Fra en bodega i Gothersgade ringede Henning da til en sød pige, der var på hans kontor henne i Gutenberghus Reklamebureau, og som han havde omtalt før. Han bad hende komme hen og redde os, og det gjorde hun virkelig. Betalte det fornødne og anbefalede os at gå hjem. Det var Eva Brinch, som jeg senere blev gift med, og som holdt mig ud i 30 år.

Ved hjemkomsten til lejligheden på Carl Bernhardsvej var den nyslåede doktor lidt stødt over, at hans bror og jeg havde fejret hans nyslåning så voldsomt, men jeg var kun optaget af Eva, så min kære skrivemaskine, som jeg har endnu, blev pantsat for et så fyrsteligt beløb som 30 kr., og jeg tog ud til Kastrup flyveplads med Eva og nød den dejlige sommereftermiddag. Hun ville ikke den aften have mig hjem i den af hende i Overgaden oven Vandet nyterhvervede herligt beliggende halvanden værelses lejlighed, så Henning og jeg gik atter på sold, hvorefter vi igen mødte Eva næste eftermiddag og gik i Nyhavn sammen. Der fik han øje på to københavnske betjente med nyvaskede hvide huer på og udbrød: »Der har vi to af de flotte københavnske betjente.« Der må have været noget ironisk i tonefaldet, for et salatfad blev tilkaldt og han smidt ret brutalt op i det. Eva og jeg blev samtidig over-

ladt til os selv med en anbefaling om at fjerne os hurtigt. Vi gik hen ad Store Kongensgade, da jeg mente at Henning nok var havnet på politistationen dér, og det var han. Et mundtligt motiveret andragende om at få ham løsladt nu blev afvist, men må være fremført så beherstket, at vi fik løfte om at få ham overladt ved midnattide, hvis vi så ville passe på ham og helst lægge ham til sengs. Så gik vi hen i den nærmeste café for at vente på ham, og dér fik vi talt ud som nyforelskede gør.

Eva havde til sit 27. år boet hjemme på Luganovej hos sine forældre og måttet se begge sine søskende blive gift, men havde så løsrevet sig og var flyttet hen i Frankrigsgade og derfra til Christianshavn. Hendes bedste ven i disse år havde været min gamle skolekammerat fra den højere almenskole i Fredericia, Eigil Kærn, der ligesom sin ældre bror, Teit, var kommunist. De var sønner af overlægen på sygehuset i Fredericia, så der var bekendte nok at tale om. Eigil så hun ikke mere til, han må også have været en del år yngre end hende. Da Henning var blevet tilbørlig løsladt, blev vi igen overladt til os selv, og den følgende dag flyttede jeg hjem i Evas lejlighed, hvor vi havde en dejlig sommer, til krigen brød ud i september og begyndte at ændre alle danskeres tilværelse. Eva var ikke selv medlem af det kommunistiske parti men sympatisør, og hun var blandt andet illegal brevadresse. Hun havde nu fået en socialdemokrat i huset, men der blev ikke talt megen politik den sommer.

Det må have været en af de ganske mange perioder i mit begivenhedsrige liv, hvor jeg kunne overkomme det utrolige. Almindeligvis er det i de ulige år, men ingen regel uden undtagelse, og det kan strække sig ind i det

følgende lige år, og bliver ikke altid afløst af måneder, hvor jeg ikke evner så meget, og hvor det kan anstrenge mig en del at leve op til forventninger, skabt under tidligere udfoldelser. Dog kan jeg da heldigvis læse og der ved samle stof til senere brug, hvor det da ligger så nydeligt parat og ordnet i de mærkelige skuffer, som findes oppe i den menneskelige hjerne. Jeg havde nemlig samtidig med disse store begivenheder i mit private liv meget travlt i departementet. Først var jeg af min gode departementschef, Einar Cohn, blevet udpeget til at være ko-referent ved det nordiske statistiske møde, der i slutningen af juni det år blev afholdt i Oslo, og det var ret usædvanligt at vælge en så ung og nogen synes nok for livlig sekretær. Emnet var imidlertid de nye nationalindkomstberegninger, som jeg havde beskæftiget mig med siden 1935 under Cohns tilsyn og med bistand af Viggo Villadsen, der desværre døde alt for tidligt af en af de blodpropper, som først kom til mig en halv snes år senere. Fra Norge talte professor Frisch og fra Sverige Erik Lindahl, professor i Uppsala. Jeg har besøgt ham dér og han mig i København, hvor han roste os for den måde, vi havde grebet tingene an på. Skrivemaskinen måtte altså hjem, så jeg kunne få skrevet mit indlæg, som Cohn havde lovet andre højere herrer i departementet at se igennem, inden jeg blev sendt ud på egen boldgade.

Det var første gang, at jeg i nogle dage måtte forlade Eva, men ikke sidste gang, at hun var noget betænkelig ved, hvad der kunne ske under en sådan ekspedition. Der skete egentlig blot det lidt pudsige, at jeg traf hendes to kusiner, lægedøtrene Brinch fra Roskilde. Den yngste,

Tove, der lige var blevet student, havde jeg aldrig set før, hun lignede meget sin kusine Eva. Den ældste, Agnete, kendte jeg godt, for hun var gift med en sekretærkollega i departementet, Johannes Nielsen, der under studierne havde boet sammen med Sven Axel indtil de begge havde giftet sig. Sven Axel blev gift med Inga Møller Madsen, overlærerdatter fra Svendborg, der senere fik sukkersyge og døde alt for tidligt. Både Inga og Agnete har jeg beskæftiget, medens jeg var konstitueret hypotekbankdirektør. Agnete var i øvrigt allerede i departementet på det berømte aftenhold, hvor Sven Axels far også gik, og hvor vi klarede både den mellemkommunale refusion og den fælleskommunale udligningsfonds tilskudsregninger, hvilket gav os alle helt pæne indtægter. Her optrådte også en dag den senere overlæge Brynjulf Strandberg, der blev mig en ven for livet. Det var besættelsen, der gav så mange venskaber og få fjendskaber, bortset fra de forhadte tyskere, som bragte os ind på livet af hinanden.

Det var især nationalindkomsten og efter krigens udbrud pristalsregninger og igen nationalindkomstsregninger, der skulle fortælle, hvad der kunne fastsættes som løn, jeg beskæftigede mig med, direkte under Cohns tilsyn, lige til han måtte rejse til Sverige. Da forlod jeg også departementet for at blive konstitueret ekspeditionssekretær hos Jørgen Dich i det af ham skabte regeringens generalsekretariat for beskæftigelse, og jeg ved ikke hvad. Mellemand var en kvinde, Cohns sekretær, Rigmor Skade, som var hans øjsten, og nok kun derfor holdt hun mig ud. Hendes mand, H. N. Skade, havde været min første chef i departementet, da jeg var

der som student i begyndelsen af trediverne. Som kontor-
chef arbejdede han også meget med industristatistikken
og den såkaldte forædlingsværdi, som vi også søgte frem
til for alle erhverv. Vi på »anden sak« burde nok have
rådført os mere med de ældre af dage. Det er en efter-
følgende opdagelse.

Der var dejligt ved Christianshavns kanal, hvor udsig-
ten var den samme som fra Smedens hule, hvor Johs.
Kjærbøl, den senere ministerkollega og ven, nu kan
sidde og nyde udsigten til det B. & W., hvor han arbej-
dede som ung kleinsmed. Da jeg blev separeret, mere
ville min første kone ikke være med til, og fik mine bø-
ger samt lidt andet habengut, måtte vi se os om efter en
anden lejlighed. Det hele kompliceredes af, at Eva ikke
mente, at tiden endnu var inde til at fremstille mig for
hendes forældre hjemme på Luganovej, og det var der
måske ikke noget at sige til. Vi fandt, hvad vi ønskede –
dengang kunne man få alle de lejligheder, man kunne
have lyst til – i Vermlandsgade nr. 16, helt nede for
enden med udsigt over brandstationen og ud til Øresund,
særlig smuk fra en tagterrasse øverst oppe. Her boede vi
til maj 1943, da Evas far døde, og vi flyttede hjem på
Luganovej. Først i maj 1942 blev vi lovformeligt gift, og
det var min skyld, at det trak så længe ud, da jeg i mel-
lemtiden fik en søn med Bodil Konnerup fra departemen-
tet.

Det satte ganske vist et punktum for separationen med
min første kone, men da Bodils mor krævede, at jeg
legitimerede barnebarnet, der blev døbt Jens Peter efter
sin morfar, udsatte et formelt giftermål med Bodil den
endelige forening med Eva et halvt års tid, så vi først en

dejlig tidlig majdag med linie otte kunne køre ind på Københavns rådhus og blive bunkeviet. Næsten tredive år efter måtte min Ulla og jeg snige os ind fra bagsiden for i skjul at blive viet og lige så ganske stille efter en middag ude ved lufthavnen tage til Kungälv nord for Gøteborg på en lille førbryllupsrejse inden den større til Israel. Jeg skulle nemlig holde et foredrag på den nordiske højskole deroppe, hvor vi en halv snes år før havde haft nordisk ministermøde, og hvor Danmark reddede de senere så berømte Sverigespenge hjem til landbruget.

Både lejligheden i Vermlandsgade og villaen ude på Lukanovej var gode mødesteder, da det illegale arbejde begyndte at tage form i 1942 og 43. Det var min gamle studie- og læsekammerat kommunisten Isi Grünbaum, der begyndte at nærme sig igen. Først havde vi en slags økonomisk studiekreds derhjemme omkring noget Isi havde produceret og heri deltog Henning Møller, der senere afløste mig som konsulent i skattedepartementet, Poul Bjørn Olsen, der nu er vel meriteret departementschef i lønningsdepartementet, Bent Hansen, der blev professor i Sverige, og »den lange«, der også hed Jensen og arbejdede i arbejdsministeriet. Her begyndte også en murerarbejdsmand efter Isis råd at komme og regelmæssigt få penge. En dag ville Isi have en skrivemaskine, og det skulle absolut være min, som jeg ikke ville af med. Den var også alt for særpræget og kunne let spores tilbage, og vi havde et så voldsomt opgør, at han gik smæk-kende med døren. Det tog sådan på Eva, at hun fik sin første abort. Først da krigen var ovre, faldt der en sådan ro over foretagendet, at Dorrit kunne fødes i december 1945, som den første af tre særprægede og ofte meget

søde døtre. Navnene på de to andre er Ulla og Ida, og de tre forbogstaver giver D.U.I., De unges Idræt. Vi var i øvrigt ikke så unge, da de kom til verden, men det lykkedes altså at få en hel lille familie stablet på benene trods den urolige start, besættelse, undergrund og hektiske efterkrigsår. Hertil bidrog også, at vi fem år boede sammen med Evas mor, der var os og måske særlig mig en stor støtte i familiens kreds. Denne bestod i øvrigt af Evas søster, der var gift med en læge, kaldet Smalle, nu sygehuslæge H. C. Petersen i Vestervig, og hendes meget elskede bror, Osvald Brinch, der på kun godt fem år havde færdiggjort sit lægestudium og blev øre, næse- og halsspecialist, så vi har aldrig haft store lægeregninger.

Særlig efter hjemflytningen til Luganovej tog undergrundsarbejdet fart. En villa med hoveddør, kælderdør og havedør og mange rum, særlig efter en af os foretagne ombygning, er et godt sted for lidt skjulte møder, og det var igen Isi, der havde brug for mig. Han var opsat på, at der inden for den offentlige administration i stat og hovedstadskommuner skulle organiseres tjenestemandsgupper for Frit Danmark, der med sin efterhånden regelmæssige avis fremtrådte som en af de mest udbredte undergrundsgrupper. Efter forskellige henvendelser til formodede emner, hvor jeg til sidst måtte bede Isi om at lade mig forhandle alene, da hans tilstedeværelse og lidt bryske facon kunne lamme selv den mest velvil lige, lykkedes det. »Den lange« var Isis tro redskab, og jeg fik et samarbejde etableret med Mikkelt Hartmann i socialministeriet, der var forberedt, og Topsøe Jensen i justitsministeriet. Det var to nøgleministerier for vort arbejde, men vi fik efterhånden kontakter i de fleste de-

partementer, der som en begyndelse uddelte Frit Danmark og lidt senere et særligt tillæg for tjenestemænd, som vi lagde i, og hvortil vi indhentede oplysninger og samlede penge ind, der gennem mig gik til Isi Grünbaum.

Broderen Henry boede, som så mange andre politter i de år, på Amager, og vi var i kontakt efter, at han havde taget sin eksamen og tog arbejde inden for L.O., på Social-Demokraten og til sidst hos arbejdsmændene, men det var altid om saglige fagpolitiske og økonomiske spørgsmål. Da jødeforfølgelserne satte ind i efteråret 1943, ville Henry med sin familie og forældre til Sverige, og det blev arrangeret fra Amagers østkyst, så det var helt naturligt, at han og Lea startede fra Luganovej. Isi blev totalt rasende, da han hørte om det. Det var ens pligt at blive i landet. Jeg mente, at det var et personligt spørgsmål, som hver enkelt måtte gøre op med sig selv. Isi selv optrådte meget modigt ved at blive her under hele besættelsen, med sit særprægede ydre tit i livsfare, og også besværlig at skjule, særlig under hans hyppige ischias-anfald, hvor han dog en gang lå meget fint ude på kommunehospitalets officersgang, hvorfra han rege-rede med os. I øvrigt var jeg heller ikke særlig tilfreds med, at departementschef Cohn forlod os og rejste til Sverige og U.S.A. Hartogsohn blev her dog, beskyttet af Bramsnæs og Nationalbankens mure, bag hvilke vi regelmæssigt mødtes i det såkaldte professorudvalg, og dette arbejde gav mig adgang til et righoldigt materiale om tyskernes økonomiske færd, som vi kunne bruge i vore skrivelser og sende oplysninger om gennem Information til England. Kontakten her var Kai Johansen,

som jeg kendte tilbage fra 1938, da han lavede den første Bellahøj-udstilling, hvor også vi fra regeringens beskæftigelsesudvalg havde en pavillon, hvor vi viste film.

Det var ikke helt tilfredsstillende for Isi, at nogle af os havde andre kontakter og, som det senere skulle vise sig, flere bekendte i andre grupper, f. eks. Elias Bredsdorff og Teit Kærn samt Viggo Villadsen i Ringen. Mig gik hans facon, der i høj grad var en facon, ikke stærkt på til daglig, men nok når vi var helt uenige om, hvad der skulle skrives, og i striden, der gik gennem hele arbejdet, for og imod kommunisterne. Disse havde været de første til at tage et undergrundsarbejde op, de var forfulgte og de var forberedte på at blive det. De kendte i begyndelsen det hele meget bedre end os amatører, der dog også efterhånden blev mere befarne og ikke umælende ville holdes hen med, hvad der skulle ske. Det var særlig organisationen af de militære grupper og det kommunistiske specielle undergrundsarbejde i visse kommunale kredse, der gav anledning til stridigheder. Det endte med, at et flertal i vor tjenestemandsgruppes ledelse krævede Isi afløst, og det blev meddelt Børge Houmann, kaldet Nielsen, under et af vore mange møder i Erik Bollerups lejlighed nede i Tordenskjoldsgade. Men inden sagen var endelig afgjort kom befrielsen og med den nye problemer.

Mange statsvidenskabelige studenter boede som sagt ude på Amager og en del blev boende, medens en gruppe omkring Boserupperne og Henning Friis flyttede ud i Lyngbyvej kvarteret. Per Kirstein boede i Uplandsgade foran det sted, hvor Vermlandsgade løber ud i Holmbladsgade, og under et møde her, hvor de fleste var tid-

ligere Clartéfolk, så jeg første gang eller lagde første gang mærke til Jens Otto Krag, der da lige må have taget sin embedseksamen. Han var en stille, rolig, mørkkledt yngling i sort sweater med en lille rullekrave. Han snakkede ikke så meget i munden på de andre som under tegnede har som dårlig vane – det kan også skyldes utålmodighed – men tog først ordet, når tingene var mere afklarede og kom så med meget velovervejede indlæg i diskussionerne. Det samme prægede de mange oplysende artikler, som han forlængst var begyndt at levere til fagforbundspressen, der dengang så sandelig godt kunne trænge til gode indlæg. Nu er denne presse jo af et helt anderledes udseende og med et helt anderledes kvalificeret indhold end i trediverne.

Min tilknytning til tredivernes clartégruppe var begyndt efter studentertiden, hvor jeg blev en slags kasserer, der pænt gik op til bogtrykkere og andet godtfolk og bad om henstand, da økonomien til stadighed var anspændt, og de såkaldte filantroper ikke altid betalte så regelmæssigt, som de oprindeligt havde lovet. Enkelte gange måtte jeg endda lægge penge ud, men det kunne være en risikabel affære. Ude hos vistnok Henning Friis mødtes vi en aften efter det socialdemokratiske nederlag ved novembervalget i 1945, og Krag og jeg cyklede hjem sammen ad Nørre Allé. Han skulle hjem på Frederiksberg. Han havde fået ansvaret for »Fremtidens Danmark«, der igen havde fået en væsentlig del af hovedskylden for det dårlige valgresultat. Hovedårsagen var efter min mening en ganske anden, nemlig en tak til kommunisterne og en undskyldning for den behandling, som de havde fået under krigen, forbundet med et

ukendskab både til kommunistisk indsats, der ikke blev forringet under befrielsens jubel, og til mange socialdemokraters mere personlige indsats, der blegnede under angrebene mod den socialdemokratiske holdning under folkestrejken, og til frihedsrådet. Først nu skulle hele den tyrkiske musik til at vende tilbage, som Buhl engang sagde i en anden forbindelse, og det tog hele efterkrigstiden før det gamle politiske mønster begyndte at tegne sig igen. Kommunisterne kom helt ud af folketinget, hvorefter Aksel Larsen drog ind med et større følge end nogen sinde. Det var også for stort og blev hurtigt reduceret til passende tal.

Dér i Nørre Allé på cykelstien lige ud for, hvor nu H. C. Ørsted-instituttet ligger, foreslog Krag mig igen at melde mig ind i Socialdemokratiet. Jeg lovede at tænke over det, og kom da i tanke om en episode, et besøg hos den nye finansminister H. C. Hansen. Jeg var inviteret som formand for Frit Danmarks tjenestemandsgroupe, og det var min gode ven ministersekretæren, Hans Hækkerup, som havde bragt besøget i stand. Han fortalte mig, at H. C. ikke så venligt på Frit Danmark og havde været særdeles utilfreds, da han hørte, at jeg ikke engang var partifælle. Hans Hækkerup havde dog sagt god for mig. Det betød altså meget for ledende folk, selv H. C., om vi var partimedlemmer. Helt forstod jeg det ikke, jeg var jo socialist, og jeg var ikke kommunist, men netop denne mellemtype, disse clartister blev betragtet med lige stort ubehag fra begge sider. Mon ikke V.S.erne føler lidt af det samme i dag, og mon det ikke har haft betydning for Hanne Reintofts beslutning om at vende tilbage til kommunisterne. Nå, socialdemokraterne ville nok heller

ikke have været særlig imødekommende, hvis hun havde meldt sig dér.

Næste aften efter kontortid kørte jeg da hen til den gamle kasserer for 9. kreds, der boede på Kirkegårdsvej og meldte mig ind igen. Da han hørte jeg sagde igen, spurgte han, hvor og hvornår jeg havde været medlem før. Det lød lidt besværligt for ham, at jeg havde været seks år undervejs med flytteanmeldelsen fra Frederiksberg første kreds til niende herude på Amager, og han sagde: »Er det ikke meget lettere at skrive, at du har været med siden 1939?« og det havde jeg jo på min egen facon, så jeg protesterede ikke. Jeg har aldrig fortrudt, at jeg meldte mig ind igen, og jeg synes stadig, som jeg sagde på kongressen i 1961, at det er dejligt at være socialdemokrat, men ikke hver dag. Det er ikke en tilfældighed, at partiet er det største og trods tilbageslag vender tilbage til tidligere tiders storhed. Det er gjort før, og det kan gøres igen. Personer betyder meget og nogle mere end andre. Socialdemokratiets storhed bygger dog på de mange, mere end én million almindelige arbejdere og småkårsfolk, der kun venter på at få lov at slutte op omkring partiet.

FINANSMINISTER FØRSTE GANG

Da folketinget åbnede sin samling i oktober efter valget i 1950, var det en ny finansminister, der forelagde finanslovsforslaget for finansåret 1951/52. Han var ikke ukendt med at udarbejde denne årlige tale, der dengang, før grundlovsændringen i 1953, blev lagt til grund for den indledende storpolitiske debat efter en læseferie på et par uger. I virkeligheden havde den nye finansminister i de foregående år sammen med H. C. Hansen udarbejdet denne tale, og året før havde H. C. sagt til sin medhjælp: »Egentlig burde du, Viggo, sidde på denne plads.«, hvad jeg dengang nærmest betragtede som udslag af en vis morgentræthed og uoplagthed ved nu at skulle til det igen. Men som det senere skulle vise sig, var H. C. faktisk begyndt at blive træt af sit finansministerjob, efter at de spændende dage med pengeombytning og de politisk interessante efterkrigsting var overstået. Den mere daglige finansministerielle trummerum interesserede ikke så meget, og særlig var hans politiske instinkt slet ikke for de stadige tilløb til at sætte skatterne i vejret. Han tænkte som den helt almindelige skatteyder, at skatterne skulle være så små som mulige.

Var finanslovs talens indhold således ikke nyt stof for den nye finansminister, så var dette selv at skulle stå på folketingets talerstol og læse den op en ganske ny og usædvanlig fornemmelse, og det er vel ikke enhver givet

at få en times tid til sin jomfrutale. Bedømmelsen var heller ikke særlig positiv. Den blev kaldt kedelig og teoretisk, og det blev sagt, at den blev oplæst med en tør og knirkende stemme. Det var naturligvis i oppositionspresen, at man hævdede sig op på dette niveau. Den faktiske politiske situation var imidlertid ikke regeringen Hedtoft god, og vi blev da også væltet kort tid efter ved, at vi lod os skride i smørret, som det så poetisk er blevet udtrykt.

Valget i august var foranlediget af de stigende valuta-besværligheder, ak dengang drejede det sig om få hundrede millioner, og af den samtidige nødvendighed af at få penge i den slunkne statskasse, hvorfor der var foreslået en værneskat, som stødte på megen modstand. Den skulle nok heller ikke have haft det navn, som de radikale fik meget ud af under valgkampen. Den pacifistiske Haugaard mente ligefrem, at man individuelt skulle nægte at betale den. Her kan man måske også udbyde: ak hvor forandret. Nu er samme Haugaard ansvarsbevidst gruppeformand for de radikale, der har siddet i regering med de konservative, der endog har besat forsvarsministerposten med en oberstløjtnant, ganske vist fra hjemmevernet. Valgets resultat var tvetydigt. Oppositionen og særlig Venstre gik frem i stemmeandel, men på grund af en ny valglov, der havde frataget Venstre den hidtidige overvægt med de billige jyske mandater, vandt Socialdemokratiet alligevel 2 mandater, og Hedtoft havde helt formelt ret til at blive siddende. Men hvad nytter formaliteter i politik, når de radikale var begyndt at blive utilfredse og ikke mere havde større tillid til regeringen Hedtoft. Det vidste Venstre, og særlig den nye

finansminister fik det at mærke under den første behandling af finanslovsforslaget.

Efter valget havde Hans Hedtoft måttet foretage en mindre rekonstruktion af sin regering, der også medførte nogle rokeringer af andre ministerier. Bording, nu godt oppe i 70'erne, ønskede efter mange års dygtig landbrugsministergerning at træde tilbage, og J. O. Krag havde af flere grunde fremsat ønske om at blive fritaget for posten som handelsminister og om at tage til Washington som økonomisk rådgiver ved vor ambassade dér. En post han var fremragende kvalificeret til; men også det vakte stor kritik, og i sommerens revy fik han en vise med som hilsen, der viste forfatterens totale ukendskab til sagens indhold, men sejrede stort på sin fortrinlige melodi. Som to nye ministre blev antaget Bodil Koch og Viggo Kampmann.

Det var ganske naturligt, at Bodil blev kirkeminister, og jeg blev finansminister af to grunde. H. C. ville gerne være handelsminister, og det blev politisk anset for mere væsentligt at besætte denne post med en erfaren politiker. Det hjalp som bekendt ikke meget, da vi alligevel faldt på en rationeringssag, men var det ikke sket, var det nok blevet på et skattespørgsmål. Det ligesom lå i luften, at den nye, rekonstruerede regering ikke ville få en lang levetid. Det blev da også kun til syv uger, og det var en kort karriere for den nye finansminister. Næste gang gik det bedre, da varede det syv år.

Pladsen til Bodil fremkom på en lidt indviklet måde. Der var to kandidater til landbrugsministerposten. Indenrigsminister Smørum og trafikminister Carl Petersen, hvoraf den første var gammeldags husmandsvenlig, me-

dens Carl Petersen havde set, hvor det bar hen med den økonomiske udvikling for landbruget og ikke holdt kæft med denne sin opfattelse. Han blev da vraget til fordel for Smørum og blev i stedet indenrigsminister, hvad han som tidligere kommunalmand også var særdeles kvalificeret til. Frede Nielsen der ikke var særlig tilfreds med at være kirkeminister og repræsentant for regeringen i det sønderjydske udvalg fik da chancen som trafikminister, hvorefter der var banet vej for Bodil Koch.

Vi blev sammen præsenteret for kongen af Hedtoft, og både dronningen og prins Knud kom til stede for at hilse på os. Bodil Koch kendte majestæten udmærket, mens jeg var en ny ministerspire, og kongen modtog mig med ordene, at jeg jo kom fra det civile, hvad ikke kunne nægtes. Det er senere gået op for mig, at kongen ikke tænkte på dette som en modsætning til det militære, men på, at jeg kom fra centraladministrationen. Det var mest kongeparret, Bodil underholdt sig med, og da vi gik ud, spurgte jeg hende, hvorfor hun da ikke havde hilst på kongens bror, hvortil hun overrasket svarede: »Var han da til stede?« Hun kunne ikke kende ham i snorefrakken og havde troet, at han hørte til hofetaten. Da vi kort tid efter var til taffel på Fredensborg, fik vi af kongen personligt forevist hele slottet, og det var tydeligt, med hvilken veneration han omfattede dette historisk berømte slot, hvor han sammen med sine forældre, Christian og Alexandrine, havde tilbragt så mange gode barnedomsår. Interessant var det at se, hvorledes det unge prinsepars lejlighed fortsat stod uberørt.

Det var en stor overgang at blive minister og pludselig selv have hele ansvaret for det, som man tidligere

som rådgiver havde ladet sine overordnede ministre udtale fra tid til anden. Fra november 1947 til min overtagelse af finansministerposten havde jeg været chef for Det økonomiske Sekretariat, der bistod Vilhelm Buhl med den økonomiske koordination, han som tidligere statsminister med sin stærke position havde til opgave at varetage. Det var en dejlig chef at have i ryggen. Selve arbejdet med beslutningerne foregik i ministerudvalget for økonomi og forsyning, hvor Buhl var formand og hvori sad Hedtoft, H. C., Krag, Bording, Kjærbøl og Gustav Rasmussen. Jeg var sekretær for udvalget og deltog som sådan i alle møderne og skrev kortfattede referater af disse til brug for medlemmerne og deres departementschefer. Sagerne forberedte vi, efter modtagne oplysninger fra de pågældende ministre, i Det økonomiske Sekretariat og gav Buhl notater, så han var i stand til at forestå forhandlingerne om fremkommelige løsninger, når modsætningerne mellem ministerierne var til stede og det var de ofte.

Sekretariatet var ikke ret stort. Mine nærmeste medhjælpere var Erik Ib Schmidt, der forblev i finansministeriet som økonomisk statistisk konsulent, en post Thor-kil Kristensen havde udpeget ham til i 1946, kort efter at jeg var blevet skattedepartementets konsulent, og Henning Møller, som jeg havde antaget i skattedepartementet, og som blev dér, hvorimod Poul Bjørn Olsen blev overført til sekretariatet, i hvis arbejde også deltog Knud Damsgaard Hansen, Buhls ministersekretær, der var udlånt fra tolddepartementet og havde et indgående kendskab, ikke alene til toldproblemer, men også til de almindelige udenrigshandels spørgsmål, der spillede så stor

en rolle i disse år med de mange tosidede handelsaftaler. Vi antog som ny sekretær Heinrich Schlebaum og Kurt Hansen samt senere som student Anders Ølgaard. Når man i dag ser rundt i centraladministrationen, hvor disse mennesker er placeret, vil man forstå, at nok var besætningen lille, men den var højt kvalificeret. Det var også de to unge sekretærer, som vi successivt lånte fra udenrigsministeriet, nemlig Jens Christensen og Skak Nielsen, der jo også har ført sig stærkt frem i årene siden da. Naturligvis er det ikke gerningen i det økonomiske sekretariat eller vor evne til at finde de højest kvalificerede, der er hele sagen. Den består også i, at disse, dengang unge, mennesker indefra fik et intimt kendskab til den danske centraladministration og dens topfolk, samt og måske særlig, at de fra de unge år blev vænnet til de tværdepartementale samarbejdsformer, som ellers stødte på megen modstand i alle ministerier. Det har senere vist sig, at denne departementale selvhævdelse synes så stærkt indbygget i dansk centraladministration, at den er umådelig svær at komme til livs. Den synes at være selve systemet, og det er derfor dette, der må ændres, hvis man vil tilpasse sig og kunne håndtere de krav, der i dag stilles til den danske centraladministration. Det hele nytter imidlertid ikke meget, så længe nye ministre ikke forstår noget af det hele og langsomt lader sig tilpasse systemet og derefter stritter hårdt imod ændringer heri.

Den saglige baggrund for ministergerningen skulle sådan set være i orden, også fordi vi i sekretariatet hvert år havde prøvet at udarbejde et nationalbudget, der i begyndelsen stødte på ret stor modstand, men senere er gledet ind som et helt naturligt led i forløbene på at

styre begivenhederne. Men også her kræves indsigt og lyst til at bruge den, og det synes ikke alle ministre beskåret. Gennem mere end 200 møder havde jeg også lært størstedelen af mine nye ministerkolleger at kende, da vi havde den praksis i visse afgørende situationer at bede andre ministre end udvalgets medlemmer om at deltage i drøftelserne og afgørelserne. Ingen afgørelse skulle træffes hen over hovedet på en kollega. Derimod havde jeg aldrig siddet i folketinget, og på syv uger når man ikke at blive dus med dette. Det blev jeg derimod med Steincke, der i det første ministermøde modtog mig med ordene: »Nu vi er blevet kolleger her, må vi vel hellere være dus.« Og det blev vi så.

Helt ukendt med folketingets arbejdsmetoder var jeg dog ikke og ej heller med mange af dets medlemmer fra alle partier. Igennem årene havde jeg overværet utallige møder i det høje ting, bl. a. som student fra logerne over presselogen, hvortil statsvidenskabelige studenter havde adgang. Jeg husker således begivenheden i 1929, da Christmas tabte terrinen, og de hidsige debatter i trediverne med Bondepartiet og de senere nazister. Senere rykkede jeg som tjenestemand ned i disses loge på selve gulvet, hvor vi fik besøg af mange ministre og nik fra forbipasserende folketingsmænd. En aften kort før 9. april var P. Munch nede for hviskende at trøste en tjenestemandsbekendt med, at nu var faren nok drevet over, hvad den altså ikke var; forsigtighed kan være en borgmesterdyd, derimod nok ikke absolut dyd for en udenrigsminister.

Allerede fra slutningen af trediverne, da den store skattekommission blev nedsat med generaldirektør Korst

som formand og kontorchef Ulrich Mortensen som ledende sekretær, havde jeg bistået her og var begyndt at deltage i kommissions- og særlig underudvalgsmøder. Dengang var det særligt det høje kommunale skattetryk, man interesserede sig for, og dets store forskelle mellem fattige og rige kommuner. Målet herfor var indkomstgennemsnittet, men ligningen var ikke helt ens landet over, for at sige det mildt. Ledende inden for partiet Venstre i dette udvalgsarbejde var Edvard Sørensen, der meget senere i et kort tidsrum blev partiets formand i folketinget, og han var meget interesseret i alle de beregninger vi foretog for at vise, at der var noget galt, og spurgte mig en dag, da vi gik fra et udvalgsmøde om jeg ikke kunne tænke mig at blive venstremand. Hvis jeg ikke havde været socialist fra mine helt unge år, ville Venstre have været det parti, som jeg nok havde kunnet befinde mig bedst i. Det kalder sig frisindet og har virkelig også i de indbyrdes drøftelser ofte vist et forbavsende frisind, omend der går en grænse, som vi så det i forholdet til Thorkil Kristensen. Der er også ligesom to slags venstremænd, dem fra øerne og under en linie tværs igennem Jylland fra Vejle og over til Varde og så jyderne nordfra, der er meget mere konservative og stædige, det er Pinstrupfolk, og i disse amter har de uafhængige og i trediveerne også Bondepartiet hentet de frafaldne venstremænd. Kan de to grupper finde mænd, der kan enes eller forstå, at de skal enes, som Erik Eriksen og Sønderup, går det Venstre godt, men begge landbrugsfløje kan have svært ved at tage disse byvenstremænd, der dog alligevel en gang imellem bliver midlertidige høvdinge, som vi har set det med Oluf Krag før

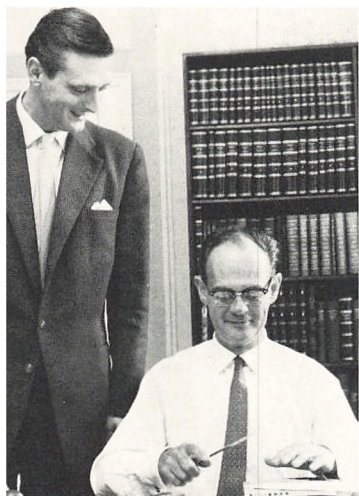
og under krigen og nu med Hartling. Man bejler til byerne, men folk som Anders Andersen holder igen. En af de bedste oplevelser jeg har haft, er at tale ved et rigtigt sommermøde ude på landet i en stor have tilhørende en frisindet Venstre-gårdmand. Dér kan man sige, hvad man mener, hvis man virkelig mener det, og blive respekteret for det, og der er faktisk meget, der binder det arbejdende landbrug og byarbejderne sammen, også fordi så mange af dem i byen jo er kommet ind fra landet, da der ikke var arbejde nok i landbruget.

Efter krigen havde jeg som konsulent i skattedepartementet atter min gang i folketinget, både under pengeombytningen, som H. C. Hansen nåede at gennemføre i sin første korte periode som finansminister, og særlig i forbindelse med gennemførelsen af eengangsskatterne, som Thorkil Kristensen havde sit store besvær med at trække igennem sit parti. Hauch sad dengang i landsetinget og fik lavet forslaget om, så den almindelige formueskat kunne afvikles mod udlevering af stabiliseringslånsobligationer på 2 pct. men med meget lang løbetid, så den der havde råd at vente, fik en ganske stor del af skattepengene igen. Det var ganske urimeligt ud fra begrundelsen: at ramme de kredse, der i al almindelighed havde kunnet øge deres formue, medens den brede befolkning under krigsårene måtte se indtægter og levestof gå ned. Den stærke del af Venstre, særlig de hårde jyder, anerkendte aldrig dette ræsonnement og kunne hente støtte hos en del konservative og den ikke mindre stærke del af Det radikale Venstre, der også støttede sig til landbruget. Denne alliance på tværs af tre partier mellem det danske landbrugs bærende driftsform havde særlig

dengang en stor og for mange byboere lidt uforståelig styrke i det danske folketing, og den var naturligvis ikke mindre, da vi også havde landstinget.

Alt dette nåede jeg selvfølgelig ikke at lære i de korte syv uger i efteråret 1950, da jeg første gang var finansminister, og jeg var naturligvis ked af det, da regeringen måtte gå af, men sagde ikke noget om det, sådan som et par af mine kolleger gjorde. I det natlige ministermøde efter den begivenhedsrige dag i folketinget med den lige så spændende men ikke nødvendigvis følgende mistillidsdagsordensafstemning kunne regeringen være blevet siddende og fulgt den vedtagne opfordring til at udvide smørrationeringen. Det ville de bestemmende, særlig Hedtoft, H. C. og Buhl ikke. Vi bliver da de andres gidsler, sagde Buhl og havde nok ret. For ham spillede det nok også, omend måske lidt ubevidst, en rolle, at han gerne ville slutte sin ministergerning, før han blev for træt. I selve ministermødet påpegede Steincke, der i denne sidste omgang havde været justitsminister i kun ni måneder, at han godt kunne bruge et par år til at gennemføre sine tanker, og det morede en del. Det havde været en slags oprejsning for Steincke igen at blive justitsminister efter at være blevet gået af Stauning i tredive, og alle vidste, at han til stadighed ville have nye gode og måske enkelte mindre heldige forslag, som han ville søge gennemført.

Gustav Rasmussen var taget tidligt hjem fra folketinget, da han blev kaldt ind og fik at vide, at nu var hans dage som udenrigsminister talte, og det var de i ordets egentligste forstand. Venstre ville nok ikke tage ham tilbage, og hvornår kom Socialdemokratiet til igen?

Ministeren sammen med vennen, sekretær Hjørdal, nu bureauchef i Folketinget. (Foto: Bo Jarner)

På Folketingets talerstol med den strenge, men betryggende formand, Gustav Pedersen, bagved. (Foto: Egon Engmann)

Udby Hospitals trappe efter det første jordskælv. (Foto: Tage Christensen)

Statsministeren sammen med sin gode kampfælle Hans Rasmussen. (Foto: Nordisk Pressefoto)

Fra modtagelsen i Israel sammen med Ben Gurion, der blev en ven, som stadig besøges.
(Foto: Erik Petersen)

Middag i kibbutz Naoth Mordechaj under Israel-besøget. Senere blev denne kibbutz et andet hjem for den forhenværende. (Foto: Gad Livni)

Og havde de ikke til den tid en egen kandidat fra parti-rækkerne til at overtage posten? Det skulle vise sig, at ved bordet sad mindst to, som kunne tænke sig dette, og ovre i Washington sad Krag i det, der kaldtes udenrigsministerlære.

Jeg trøstede mig med, at min tid kom nok igen. Nu havde jeg spist af bliktallerkenen, og så gjaldt det om at få et ståsted, hvorfra jeg kunne indhente det forsømte: at komme ud til befolkningen og blive kendt som politiker og opfattet som en sådan. Det lykkedes et sted så godt, at en spørger stillede mig det personlige spørgsmål, om jeg da ikke efter min entré i det politiske liv havde videreuddannet mig. Jeg måtte svare at jeg var gået den anden vej.

Hvor var ståstedet? Først må nævnes, at en minister kun får løn hver den 1., hvis han netop den dag er minister, så jeg fik kun en måneds løn for de syv ugers virke og derefter lidt ventepenge, men var ikke som kollegerne folketingsmand, og brød mig ikke om at søge direkte tilbage til finansministeriet. Thorkil Kristensen havde, som den retsindige mand han er, ikke noget imod det, men jeg vidste, at andre i regeringen ville føle sig mindre trygge ved en så ivrig modstander placeret midt i den centrale administration, og jeg bad derfor Hedtoft om at søge gennemført, at jeg blev konstitueret i den stilling som hypotekbankdirektør, der var vacant så længe Harald Petersen var forsvarsminister. Thorkil Kristensen ville gerne tiltræde denne løsning for at række sin forgænger en hjælpende hånd, men der var andre venstre-mænd, der ikke så sådan på det, særlig blandt dem, der ikke blev ministre. Min største konkurrent hed Otto

Himmelstrup, cand. polit. ligesom jeg, Venstres finanslovsordfører og et betydeligt medlem af finansudvalget, men altså stadig forbigået i efterkrigsårene og ikke med urette, da hans økonomiske viden ikke alene var fra før Keynes' tid, men gik helt tilbage til visse tyske kameralister. Han mente blandt andet, og hævdede det i tide og utide, at gulddækningen havde betydning for sedlernes værdi, og det havde mange politter bebrejdet ham. Han underviste vistnok endog heri ude på Landbohøjskolen, så det må have været en brat overgang, da de fik Niels Lindberg som professor i de økonomiske fag. Himmelstrup ønskede nu at blive konstitueret i den stilling, som jeg havde sat min lid til, og kun Hans Hedtofts og Thor-kil Kristensens autoritet var årsag til, at det ikke lykkedes ham at få Venstre med på spøgen.

I løbet af kun knap to måneder var jeg således blevet ophøjet fra en departementschef-lønnet sekretariatschefpost til en fin finansministerstilling, hvor man næsten kun fik halv løn, og havnet som konstitueret hypotekbankdirektør. Direktørtitlen har jeg aldrig brudt mig særligt om, og vi var tre i Hypotekbanken, men de to andre, Carl Thalbitzer, som blev min gode ven, og afdelingschefen i finansministeriets finans- og gældsforvaltning, C. M. Christiansen, så jeg ikke meget til, og min første opgave, da jeg igen blev finansminister, var da også at forelægge et lovforslag, der strømlinede Hypotekbankens direktionsforhold og nedsatte antallet af direktører fra tre til én, der igen blev Harald Petersen, som til gengæld satte sig energisk imod de senere forsøg på at sammensmelte de relevante dele af finansministeriet med Hypotekbanken omend uden resultat.

Mine indtægter var trods alt halveret, og det er livets risiko, men finansministerposten kostede mig faktisk i første omgang bare i tøjindkøb adskillige tusinde kroner. En yderligere kompensation fik jeg dog, som jeg senere har haft stor glæde af: Som finansminister havde jeg stået over for at skulle udnævne et nyt medlem til Statsanstalten for Livsforsikrings bestyrelse efter et medlem, der nærmede sig de firs, og vedkommende professors efterfølger havde i mange år ventet på at skulle rykke op. Det kom han ikke til, og det kunne se lidt brutalt ud, men jeg var ikke uden indsigt i forsikringsforhold, da jeg i ti år havde haft beskæftigelse i Hånd i Hånd-koncernen, og dér erhvervet mig kendskab til både forsikring, tarifiering og forsikringsfolk, det sidste er så absolut det mest interessante. Da Statsanstalten dengang lå lige omkring hjørnet fra Niels Juelsgade til Havnegade, var der heller ikke langt fra banken ned til de helt faste ugentlige torsdagsmøder med generaldirektør Korst og min gamle gode bekendt, departementschef Andreas Møller, og de to direktører Tengquist og Kousgaard Nielsen. I de kommende tre år med folkepensionsreformen udtrykte Kousgaard sine store bekymringer for, hvordan det skulle gå med dele af livsforsikringen. Det er, som udviklingen har vist, gået ganske godt. Vi havde i Statsanstalten i 1970 vort hidtil største år med nytægning og skal nu udbetale bonusbeløb af hidtil uset størrelse, men hertil har den høje rente bidraget væsentligt.

Ovre på Christiansborg fik Hedtoft formandsværelset, mens H. C. besatte det ved siden af, og han var, da vi nu var helt gode kammerater, ja venner, så flink at indrette det med to skriveborde, hvor vi kunne sidde og se på

hinanden, når vi var der på én gang, hvad nu ikke hændte så tit. Desuden blev jeg som tidligere finansminister ekstraordinært medlem af rigsdagsgruppen med tallet, der efterhånden blev udnyttet, og så begyndte jeg min egentlige politiske uddannelse. Jeg blev medlem af Jernbanerådet med tilhørende frikort til Danmarks Stats- og andre baner og skibe og i de følgende tre år holdt jeg landet over hvert år ca. 200 politiske foredrag og deltog i diskussioner, hvor der var mulighed for det. Efterhånden lærte jeg landet at kende, fra jernbanevognene, senere har det været fra ministerbilen, og jeg lærte partiet at kende, og det lærte mig at kende. Særlig vore to højskoler besøgte jeg, hver gang der var lejlighed til det, og det tør siges, at havde der været noget embedsmand tilbage i mig, blev det vasket af. Det var en anstrengende tid, men jeg fik indhentet det forsømte, og havde i disse år bl. a. megen glæde af at besøge Krag's kreds i Randers og fortælle dem deroppe, at han nok skulle komme hjem til dem igen og holde Stæhr Johansen nede, hvad slet ikke er så let som man skulle tro. Han banede sig jo også selv vej til borgmesterstolen på Frederiksberg. Og da Krag kom hjem i 1953 var tilslutningen i kredsen intakt.

Efter forgæves forsøg i Roskilde-kredsen endte det med at jeg blev opstillet nede i Slagelse-Korsør-kredsen, og den forhenværende finansminister blev i april 1953 folketingsmand for sit parti. Det varede kun et halvt år, altså det at være folketingsmand alene, og i de få måneder, vi var inde, betrådte jeg ikke talerstolen. Jeg havde holdt min jomfrutale i oktober 1950.

STATSMINISTERENS 1. MAJ 1962

Ude i Geislersgades ungdomshjem har man hvert år 1. maj om morgenen kl. 6 flaghejsning. Sådan begynder man i 9. kreds på Amager 1. maj festlighederne, og der er tradition for, at en politiker kommer til stede og overværer flaghejsningen, deltager i sangen og ved det efterfølgende indendørs kaffebord giver en dagens tekst om den politiske situation. Da jeg boede i 9. kreds havde jeg allerede som finansminister fået det hverv at være taler ved denne lille morgenhøjtidelighed, hvor vi havde det vældig hyggeligt sammen, og for mig var der den fordel, at selv om jeg senere på dagen skulle tale ude i landet, kunne jeg altid i min ministerbil nå frem til det sted, hvor fagbevægelsen gerne ville have, jeg skulle være politisk taler ved 1. maj festen. Engang var det i Struer, og vi nåede først frem i sidste øjeblik, efter processionen, ud på festpladsen der var meget stormhærget – deroppe kan det blæse! Jeg talte fra en talerstol med en faneborg bag mig, og pludselig kunne jeg se på tilhørernes ansigter, at der var ved at ske noget bag mig. Det var der også: hele faneborgen var på vej ned i hovedet på mig, men tililende nåede at standse den før jeg blev ramt, og begyndte at rette den op, hvorpå jeg kunne fortsætte: »Så rejser vi igen de røde faner.«

Efter at jeg var blevet statsminister, fortsatte traditionen med, at jeg talte i Geislersgade om morgenen klok-

ken 6, og når jeg om eftermiddagen skulle tale i Fælledparken, var det sådan set et let program, hvis statsministeren ikke havde andet at tænke på. Det havde han i dagene før 1. maj 1962, hvor der nylig havde været et ret anstrengende møde i Nordisk Råd i Helsingfors. I folketinget havde Poul Møller rettet et ret ubehersket angreb på mig, fordi jeg efter hans mening på hjemvejen havde fundet tid til at besøge min gamle ven, Bernhard Greitz, på Ålandsøerne. Sagen forholdt sig nu ikke helt sådan, men i en pause i Nordisk Råds møde havde jeg besøgt Ålandsøerne, også for at undersøge, om stemningen her var, som på Færøerne, for en særlig plads i Nordisk Råds parlamentarikerforsamling, og derefter var jeg vendt tilbage til Helsingfors, hvor jeg havde lovet at tale ved overrækkelsen af rådets litteraturpris til Eyvind Johnson. Den svenske forfatter havde været en god ven af min bror, så jeg kendte ham fra samvær hos Leck. Jeg blev faktisk for første gang i min karriere beskyldt for ikke at passe mit arbejde eller snarere at passe for meget, og det sidste var nok ikke helt forkert. Mit temperament løb af med mig på folketingets talerstol, og det irriterede mig, da det ikke var min vane. Naturligvis burde nogen have sagt til mig, at jeg var overarbejdet og derfor ude af ligevægt, men det mærkelige er, at meget få siger tingene ligeud og korrekt til en statsminister. Det er nok en af grundene til, at det er så svært at være statsminister. H. C. sagde engang til mig, at nok er det en overgang at blive minister, men omstillingen til statsministerposten er langt større, og det havde han nok ret i.

Da jeg et par aftener før som sædvanligt havde siddet længe oppe for at skrive udkastet til min majtale i Fæl-

ledparken, havde jeg, da jeg gik i seng mærket nogle smerter oppe mellem de to skulderblade, og vi var i familien blevet enige om, at det nok var muskelinfiltrationer forårsaget af, at min skrivemaskine stod lidt for højt på mit skrivebord, og at jeg fremover hellere måtte sætte mig på Kraks Vejviser, således at maskine og mand kunne komme i det rette anatomiske forhold til hinanden. Da jeg nu om morgenen den første maj på cykel, med min yngste datter på samme køretøj, og Ulla halsende efter på sin lille cykel, var på vej til Geislersgade, der kun er et par kilometer fra Luganovej, mærkede jeg de samme sting, men ignorerede dem. Det viste sig at være uklogt.

Efter flaghejsningen og morgenkaffen kom de politiske betragtninger, der var en uforpligtende gennemgang af eftermiddagens tale, så de, der havde lyst, kunne tage i kolonihaven, hvis den trængte mere til deres nærværelse. Ved mødet var som sædvanligt en del besøgende udefra. Hjarne Borgbjerg ragede som altid, omend mere duknakket, op over folket. Han lignede sin far på en mærkelig forkeret måde, måske var det skægget, der manglede, og lysten til at gøre sig bemærket. Han var en meget beskeden og belæst mand, der tjente til levebrødet som korrektør på vort blad. Vi kom hjem ved ottetiden, og jeg havde formiddagen fri til avislæsning, og naturligvis burde jeg have taget et lille hvil, men smerterne var borte, da jeg holdt mig i ro i hjem og have.

Det år havde vi ikke procession til Fælledparken, men mødtes derude i det friske, blæsende, lidt kolde vejr. Det mest modbydelige sted, man da kan opholde sig i

Fælledparken, er oppe på tribunen, så jeg skrev mange autografer, før jeg begav mig derop. Det ødelagde åbenbart markedet, for jeg hørte en fyr tilbyde tre Kampmann for en Grethe Sønck, men hun både sang bedre end mig og så jo da også bedre ud. Alligevel tager det hele på tribunen næsten to timer, og jeg var, trods tale – og det er virkeligt noget for sig og dejligt at tale en 1. maj i Fælledparken – en del forkommen, da vi kørte hjem for at klæde os om til aftenens festmiddag i Folkets Hus, hvor Arbejdernes Fællesorganisation var vært. De unge fester på deres måde nede i salen, men venter dog at få et par ord med på vejen af statsministeren, hvis han er i huset. Da jeg midt i kaffen efter middagen igen fik de mærkelige smerter i ryggen og nu vedvarende, gik jeg ud på toilettet, og da jeg ville bringe de efterhånden lidt tyndslidte lokker på rette plads og derfor hævede mine arme, var der en modbydelig smerte, som jog igennem det øvre rygparti, men den forsvandt, så snart jeg sænkede armene. Det må dog have taget noget på mig, for da jeg kom ind og sad lidt tavs og tænkte på, hvad der dog kunne være i vejen med mig, spurgte sidemanden om jeg var træt, for da kunne jeg da godt gå tidligt hjem, og det gjorde min kone og jeg så, henad elleve.

Vi gik hurtigt i seng, men smerterne tog til, og nu fik de en anden karakter, der ærligt talt forskrækkede mig. Det føltes som en jernnæve tog fat i én indenfor brystkassen og klemte til, og jeg var nu hurtigt klar over, at der ikke var tale om uskyldige infiltrationer i ryggen, men noget mere alvorligt. Vi bekvemmede os til sidst til at ringe til børnenes Amager-læge, dr. Olafson, en bror

til rigsadvokaten, og han kom straks, da han hørte om symptomerne, og så betænkelig ud. Naturligvis var han klar over, hvad der var sket, og resultatet blev, at jeg måtte indlægges på det nærliggende Sundby Hospital. Så startede turen fra den hvide villa til det grågule hospital, som jeg hidtil kun havde besøgt for at se til andre syge. Nu blev jeg selv indlagt som patient og var vistnok lidt blåfarvet om læberne, men ved fuld bevidsthed, da overlægen, Kurt Iversen, dukkede op og gav sine instruktioner. Han var ikke i tvivl: det var en blodprop ved hjertet, og de begyndte straks at pumpe noget i mig for at lette smerterne. Det gav mig bare kvalme og opkastninger. Så prøvede de noget andet, som bekom mig lidt bedre, men jeg er ikke tålmodig over for smerter, så jeg kurede op og ned i sengen og svedte så vandet drev af mig. Selv havde jeg ingen tanke om, at jeg kunne dø, kun et energisk ønske om, at det skulle holde op med at gøre ondt, og det gjorde det da til sidst, hvorefter jeg havde at holde mig i ro i mindst fire uger på hospitalet og under et par måneders rekreation.

Det strømmede ind med blomster og breve til sygelejet, og efterhånden begyndte der også at komme besøg ud over den nærmeste familie og min gode ministersekretær Helge Hjortdal samt Jens Otto Krag, der blev konstitueret som statsminister under hele min sygdomsperiode, så han kunne begynde at vænne sig til jobbet, hvad jeg ikke tænkte på den sommer. Generalsekretær U'Thant fra FN var på et besøg i byen og aflagde en lille visit på hospitalet, og udtalte sin forundring over, at jeg lå sådan alene, uden at nogen passede særligt på mig. Det var ikke nødvendigt i Danmark, forklarede jeg

ham, men opgav på engelsk at få ham til at forstå, at fremover var jeg nok den nærmeste til at prøve at passe på, at jeg ikke overanstrengte mig. Professor Warburg kom også ud og hilste på mig og sagde lidt sarkastisk, at det ikke havde været nødvendigt for mig at tage det nyligt påtagne hverv som præsident for den nystiftede hjerteforening så alvorligt, at jeg selv på min krop prøvede en af de mest almindelige hjertesygdomme. I øvrigt har han vel undret sig over, at jeg ikke havde ladet mig indlægge på hans sikkert fineste og bedste afdeling på Rigshospitalet, men Sundby lå så rart nær mit hjem, og jeg var særdeles tilfreds med overlæge Kurt Iversen, som jeg kendte fra Statsanstalten for Livsforsikring, hvor han var vor cheflæge. Med ham og Viggo Faber, der var næstkommanderende, fik jeg mange diskussioner om vort komplicerede hospitalsvæsen, som allerede dengang var i støbeskeen, hvor det desværre befinder sig endnu.

Mange breve var fra folk, jeg slet ikke kendte, andre fra ret kendte danskere, som jeg naturligvis havde mødt fra tid til anden eller hørt om, måske set på scenen, og det var naturligvis ejendommeligt at ligge sådan i ro og mag og være genstand for så megen opmærksomhed og, det kan nok siges, ufortjent venlighed. Selve det forhold, at mine forgængere, både Hans Hedtoft og min meget gode ven H. C. Hansen, var døde under udøvelsen af deres statsministergerning, og at jeg nu lå noget vingeskudt, optog øjensynlig manges tanker, og der blev en del diskussion om, hvorvidt vi overbebyrdede vore ledende politikere.

Hertil må dog først siges, at Hans Hedtoft nok døde

af en pludselig blodprop, men at han da allerede i flere år havde været en del overkørt, ligesom der blev trukket store veksler på hans impulsive sind på grund af hans kære Ellas mangeårige uheldelige sygdom. En sygdom, hvor det gik op og ned på en måde, der gang på gang ramte midt i alvorlige politiske situationer. Da det endelig ligesom gik noget bedre, døde Ella pludselig – sådan måtte det virke for os andre – og det ramte ham meget hårdt. Fra Ellas begravelse i december 1954 til Hans Hedtofts død i Stockholm i februar 1955 nåede han faktisk ikke tilbage til en afbalanceret tilværelse, trods megen god hjælp fra sine to voksne børn, men vel også tynget noget af bekymringer for, hvordan det skulle gå det yngste barn nu mor var borte.

H. C. Hansen blev ramt af en dødelig kræftsygdom, og operationen udsatte kun tidspunktet, før der blev sat stop for hans gerning som statsminister, men, så vidt jeg kan skønne, havde hans arbejde som sådant ingen som helst forbindelse med denne sygdoms fremkomst. Den kan pludselig ramme enhver, og der er næppe andet at gøre end hvad man gjorde, da man søgte at redde H. C. igennem det sidste par år så lempeligt som muligt. Naturligvis er statsministerposten mere belastende under en sådan sygdom end en almindelig beskæftigelse, og ud fra menneskelige betragtninger burde H. C. nok tidligere have været befriet for statsministergerningen, men det havde betydet det samme som at fortælle ham en frygtelig sandhed, som han øjensynlig slet ikke var klar over. Det var først under den sidste del af sygelejet på Rigshospitalet, at det begyndte at gå op for ham, at sygdomssituationen var alvorlig, men han skjulte det

for andre og særlig over for Gerda. H. C. døde ikke af sygdom, der var forårsaget af overanstrengelse under en ganske lang ministergerning. Tværtimod var han den af os alle, der på bedste måde administrerede sig selv og tilpassede sig de ganske mange ministeropgaver, som efterhånden blev ham pålagt. Han var ikke på sin rigtige hylde som finansminister, men alligevel langt dygtigere end mange andre, der har siddet på den post. Han viste sig som en ganske fortrinlig udenrigsminister, og der kan slet ikke være tvivl om, at det var den af ministerposterne, der passede ham bedst, hvor han fik de bedste udfoldelsesmuligheder for alle sine rige evner og hele sin naturbegavelse for omgang med mennesker, og alligevel med denne fortryllende evne til ikke at mænge sig, men anlægge den fornødne distance i næsten enhver situation. H. C. var da heller ikke særlig ivrig for at afgive udenrigsministeriet, selv om skæbnen ville, at han før han havde tænkt sig det og ønsket det, måtte påtage sig hvervet som statsminister. Alt for kort tid fik han i rask tilstand lov til at fungere som sådan, og havde den nådeløse sygdom ikke revet ham bort i så ung en alder, var han sikkert endt som sin generations store statsmand. Han var nemlig også i besiddelse af den fornødne ro og kynisme til at kunne udvikle sig til en sådan.

Det skulle ikke så være, og det kom for mig til at betyde, at jeg i næsten to år måtte fungere både som finansminister og som statsminister, det sidste ikke af navn, og det var en ganske hård opgave. Mon ikke en begyndende overanstrengelse kan føres tilbage til den hårde tid fra slutningen af 1958 og igennem hele 1959. Senere har det vist sig, at finansministerposten så

ganske øjensynlig mere kræver sin mand, og at det kan føre til død eller katastrofal sygdom, hvis mand og job ikke passer helt sammen. Mon vi ikke her er ved baggrunden for de to dødsfald, som ramte vort parti med Hans R. Knudsen og Poul Hansen, der begge døde pludselig, den ene som finansminister, den anden kort efter sin afgang, og også en stor del af baggrunden for, at Poul Møller har måttet træde tilbage. I alle de syv år, hvor jeg var finansminister følte jeg mig aldrig ude af stand til at klare opgaverne, men påtog mig eller fik tildelt ret anstrengende og uventede opgaver, som for eksempel løsningen af Klaksvigstriden, husleje- og boligpolitikken samt folkepensionen. Jeg var i London og forhandle færøske fiskerigrænser, da jeg fik besked om at vende hjem i begyndelsen af oktober 1958, da H. C. skulle opereres. Det var først, da statsministeransvaret kom til, og jeg fik en opgave, som det tog sin tid at vænne sig til, at sygdommen ramte mig.

Det tænkte jeg ikke så meget på under mit første sygeleje. Faktisk syntes jeg netop den sommer, at jeg så småt var begyndt at få tag på alt det nye, som møder en statsminister. Mine efterfølgere som finansministre har alle, i forskelligt omfang, været mindre skikket til opgaven, undtagen Philip, der måtte vige af politiske grunde, og det ramte altså dødeligt i to af tilfældene. Det er vel i øvrigt en almindelig regel, at det, der giver stress og overanstrengelse i høj grad er en fornemmelse af utilstrækkelighed, og det ville være et stort fremskridt, hvis vi kunne komme så langt, at det blev almindeligt anerkendt, at politikere som andre personer inden for erhvervsliv og videnskab kan være særdeles velegnet til

bestemte opgaver, men derfor alligevel ikke kan varetage andre opgaver. Udefra set behøver sådanne opgaver måske ikke engang at kræve så stor en uddannelse, blot ganske andre egenskaber, der almindeligvis er medfødte og i hvert fald ofte først kan erhverves efter mange år med mulighed for at drage erfaringer og nytte af opnået indsigt i menneskenes almene færd, herunder også de forskellige måder hvorpå de kan vise deres gemenhed. Foreløbig lå jeg blot og ventede på at blive rask og benyttede tiden til at læse Bertrand Russell, både hans matematiske værker og hans filosofiske, hvilket var meget beroligende.

Sygdomsanfaldet havde for så vidt ramt mig i en lidt vanskelig politisk situation, hvor vi forhandlede med oppositionen om at få et bredt forlig, der, som så ofte i dansk politik, skulle bringe flere penge i statskassen for at bidrage til en bedre valutabalace. På lægens ordre blandede jeg mig ikke meget i de løbende forhandlinger. Krag var konstitueret og havde nu ansvaret, og jeg var helt sikker på, at han ville være i stand til at forhandle sig til rette, hvis der i det hele taget var muligheder herfor. Der skal som bekendt to til at blive enige, og vil modparten ikke, er der ikke meget at gøre. Det vanskelige i politik er ofte, at modparten ikke er en, men en hel gruppe eller flere partiers folketingsgrupper, der ikke på forhånd har gjort op med sig selv, om de vil være med til et forlig, et forhandlingsresultat. Man vil se noget på bordet, før der tages endelig stilling. Her har gruppernes forhandlere en stor og besværlig opgave, ikke alene med over for modparten at opnå mest muligt, men, hvad der kan være endnu besværligere, med at

overbevise sine egne modvillige om, at man har opnået alt, hvad der ligger inden for mulighedernes grænse. De, der ikke deltager direkte i forhandlingerne, vil altid helt automatisk være overbevist om, at der må kunne opnås endnu mere, ellers skal man bare sige nej. Intet er så let som at sige nej, det vanskelige er at sige ja til det rigtige på det rigtige tidspunkt, og denne kunst er der nogen, der aldrig lærer.

Under hele min tid som finansminister var det lykkedes at styrke statsfinanserne ganske væsentligt og alligevel ende med at nå den fulde beskæftigelse. Denne var bibeholdt, men samtidig var det gået stærkt tilbage med overskudet, og jeg kan bebrejde mig selv, at jeg som statsminister ikke fulgte lidt bedre med på finansministeriets område. Dette skyldtes for det første et princip, at en efterfølger, særlig fra et andet parti, ikke for stærkt skal mærke, at man går og holder øje med ham og egentlig mener, at det kunne gøres meget bedre, og for det andet, at netop min efterfølger som finansminister måtte antages at have så langt de bedste kvalifikationer til posten, med doktordisputats og lærebøger inden for finans- og skattepolitikken. Teorien var der sikkert heller intet i vejen med, men den politiske evne til at forhandle, særlig med tjenestemændene, nåede ikke rigtig at komme til udfoldelse, og der opstod snart et modsætningsforhold, som i sidste omgang førte til en overflytning til økonomiministeriet medtagende Danmarks Nationalbank.

Nu havde regeringen foreslået en almindelig detailomsætningsafgift, og den blev ud fra forskellige synspunkter angrebet som uretfærdig: den ramte alle varer og altså også småkårsfolks livsfornødenheder. Venstreflø-

jen var helt imod en sådan afgift, og de konservative var langt fra overbevist om nødvendigheden af at tilvejebringe så store beløb og i hvert fald stærk modstander af, at en almindelig omsætningsafgift skulle lægges helt ud i detailledet. Til sidst kogte det hele sammen til, at regeringen nok kunne få de fleste af de ønskede penge, men kun ved at gå tilbage og opkræve afgifterne i engros-leddet. Spørgsmålet var så, om vi skulle give os på dette punkt, og da Krag under et besøg spurgte mig om mit syn på dette, i mange henseender tekniske, afgiftsproblem, tilrådede jeg ham om nødvendigt at give efter på dette punkt. Det gjorde vi da, og der var skabt grundlag for en virkelig forbedring både af statsfinanserne og, hvad nok var vigtigere, af betalingsbalancen, der for 1963 for sidste gang indtil dato viste et reelt overskud. Dette var afgørende for mig, og de konservative kom senere til at fortryde, at de havde været så stejle. Resultatet blev at regeringen reddede livet og landets økonomi, så jeg roligt kunne tage på rekreation i Sønderho.

Først her lykkedes det mig med god hjælp af min kone at tabe det fornødne antal kilo, så hjertets arbejde blev mindre og jeg lettere, så jeg pludselig kunne passe tøj tilbage fra begyndelsen af 50'erne. Det var helt fornøjeligt, da der først kom skred i afmagringen, hver lørdag at gå hen til doktorens vægt og konstatere, at op til et par kilo havde forladt mig. Hertil bidrog også en del arbejde i et nyt tredje Sønderhohus, som jeg havde erhvervet, da det var smukt og grænsede lige op til et andet hus, som jeg allerede havde sikret mig i begyndelsen af 50'erne. Under rekonvalescensen opdagede jeg et politisk problem, som jeg ikke havde været tilstrækkelig op-

rofaste ven, bogbindermester Frederik Knudsen, formand for Vanføreforeningen, ækker formanden for Vanførefonden Hans Knudsen-medaljen i januar 1965. (Foto: Maarbjergh)

ten med Ulla foran reolerne med de mange tusinde bøger. (Foto: Klaus Møller)

Sammen med Ching og Chung. (Foto: Mogens Berger)

mærksom på, nemlig, at der var stor tvivl om, hvorvidt jeg i det hele taget ville vende tilbage som aktiv statsminister. Ganske ejendommeligt gik dette op for mig under et besøg af journalister fra den samlede presse, der blev inviteret over for at se, hvor godt jeg havde det, og hvorunder jeg kunne ligesom forberede mig på at vende frygtelig tilbage. Det var journalist Gammelgaard fra Ritzaus bureau, der mere effektivt end egentlig elegant på tomandshånd spurgte mig, hvem jeg ville pege på som min efterfølger, hvis jeg alligevel ikke fik kræfter nok til at begynde som statsminister igen efter sommerens ophør. Da jeg så lidt uforstående på ham, spurgte han, om jeg fandt, at Urban Hansen ville være et godt emne, og nu var jeg vaks. Min gode ven Gammelgaard røbede for mig både, at jeg nok var passé, og at den konstituerede statsminister, min endnu bedre ven, Jens Otto Krag, altså ikke betragtedes som en selvfølgelig afløser. Jeg svarede blot, at jeg nu snart kom tilbage, og det da i alle tilfælde ville være synd at berøve Københavns kommune Urban Hansens fortrinlige politiske personlighed.

Senere fik jeg så et besøg af lederen af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Jørgen Paldam, der kom sammen med Hans Rasmussen, og det viste sig, at de også ville se, hvordan jeg nu så ud, og det mærkelige er, at når man har tabt sig meget for at blive raskere og kunne leve mere ubesværet, kan det hænde, at folk ser på én, som om de tænkte »gud ved, om han har langt igen«. Det har senere i tilværelsen lagt en vis bremse på mine i øvrigt udmærkede evner til at gennemføre en afmagringskur. Måske er der nogen indbildning med i spillet,

men i dette tilfælde ville de to gamle venner vist fortælle mig, at de ikke var helt sikre på, at det ville være godt med Krag som min efterfølger. Der var delte meninger inden for fagbevægelsen, og det vil der vel altid være og altså også i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, hvor Paldam jo i øvrigt havde efterfulgt Krag som kontorchef. Senere søgte han over til Urban Hansen, hvem han har været en fortrinlig støtte som økonomidirektør. Det skete i øvrigt ret få år efter, at Krag som arbejdsminister over for radikal modstand ikke havde formået at få Paldam udnævnt til arbejdsdirektør. De radikale har aldrig været så glade for ivrige socialdemokrater på ledende embedsmandsposter som for radikale personligheder på disse, hvad vi fik at se efter dannelsen af regeringen Baunsgaard.

Måske kan man for at tale baunsgaardsk sige det på den måde, at stemningen for, at det ikke skulle være Krag, var stærk, men der blev ikke nævnt ret mange kandidater, der eventuelt kunne træde i stedet. Den eneste skulle vel være Hans Rasmussen, og det var nok Paldams mening, men selv om Hans Rasmussen blev og spiste hos mig efter, at Paldam havde forladt os, blev jeg ikke klogere på, om det også var Hans Rasmussens opfattelse. Da jeg på det tidspunkt ikke på nogen måde tænkte mig at træde tilbage, forsøgte jeg ikke med direkte spørgsmål. Den da tænkte situation blev en realitet kun et par måneder senere.

STATSMINISTEREN DEMISSIONERER

Det var altså ikke så stor en overraskelse for befolkningen og mine nærmeste, da jeg allerede i september igen måtte på Sundby Hospital og efter et par dages forløb besluttede mig til både at demissionere og at træde tilbage som folketingsmand, altså forlade det politiske liv. Heller ikke for mig selv var det på det tidspunkt nogen overraskelse, at jeg igen måtte på hospitalet. Det var nærmest en lettelse, men en del var også sket, siden jeg havde genoptaget mit arbejde som statsminister fra midten af august, og Krag var rejst på en tiltrængt ferie ned til Grækenland, hvor han og Helle nød livet på de dejlige øer, hvad var dem vel undt. Kun kedeligt, at jeg skulle bevirke, at han skyndsomst måtte ile tilbage til pligterne i København.

Allerede da jeg første gang vendte hjem fra hospitalet, og før jeg rejste på rekreation til Sønderho, følte jeg mig meget udmattet, så træt at jeg måtte hengive mig til at læse romaner, og det blev Romain Rolland: »Jean-Christophe«, der er en meget gammeldags men helt hyggelig 12-bindsserie, der fortæller én ganske meget om den kunstneriske skabelsesproces, et emne, der i mange år har interesseret mig, og som Koestler senere har skrevet en bog om, nemlig: »The Art of Creation«, hvor han som de tre hovedeksempler nævner klovnene, videnskabsmanden og kunstneren, der alle formår at se tingene og

sige dem på en ny måde. Alt forefindes jo, det gælder blot om at anskueliggøre det, så det fremtræder som nyt eller struktureres, så det ved gentagne forsøg kan tjene praktiske formål.

I Sønderho syntes jeg at genvinde kræfterne under afmagringen, men jeg bestilte jo heller ikke noget, slap-pede som helhed blot af. Den første større prøve efter at være vendt tilbage var det socialdemokratiske årsmøde i Studenterforeningen, hvor jeg blev udsat for alle disse blikke, der spørgende men udtalt sagde mig, at tilliden til at jeg holdt til meget, ikke var stor. Det lykkedes mig dog uden anvendelse af alt for mange nitroglyceriner at gennemføre og holde den store tale, jeg, som i gamle dage, selv havde formået at sidde hjemme og brygge sammen. Hjemme var da Marienborg.

En dag i begyndelsen af 1961 havde landsretssagfører Jonas Bruun anmeldt sit besøg i statsministeriet og under en samtale oplyst mig om, at afdøde højesteretssagfører David havde testamenteret sin lystejeendom Marienborg, beliggende på Nybrovej mellem Lyngby Sø og Furesøen, til staten, sådan at der kunne indrettes en passende bolig for statsministeren, eller hvem denne måtte finde berettiget dertil. Tanken om at flytte derud og bo hele året ville sikkert ikke tiltale mange statsministre, da de så måtte opgive anden bolig, og stillingen som statsminister er jo ikke livsvarig her i landet. Derimod blev jeg efter en besigtigelse af den pragtfuldt beliggende ejendom hurtigt klar over, at her kunne skabes måske ikke helt men noget nær det svenske Harpsund, hvor vi ofte havde besøgt Erlander, og hvor der var mulighed for i fred og ro at holde møder uden at være udsat for

offentlighedens bevågenhed. Vor meget vågne presse og landets lidenhed, geografisk set, gør det næsten umuligt at mødes i al hemmelighed, – her dog måske beskyttet af den store og gode park.

Samtidig viste hovedbygningen sig meget forfalden, omend der fandtes en del anvendelige møbler. Testator selv havde øjensynlig i de senere år boet i sidebygningen ud til Nybrovej, og her fandtes også en del gode malerier, der fulgte med i den storslåede gave. Naturligvis kunne en statsminister, der næppe var tænkt på, da testamentet blev skrevet, ikke modtage en sådan gave og give udtryk for at ville bo der blot om sommeren uden at blive udsat for en voldsom offentlig kritik, der ikke blev mindre, da det viste sig, at en passende istandsættelse med hensyntagen til stedets historiske og arkitektoniske karakter ville beløbe sig til det enorme beløb af 1 million kroner.

Den kongelige bygningsinspektør P. A. Koch holdt dog fast på, at skulle der istandsættes måtte kvaliteten råde, og statsministeriets departementschef Elkjær Larsen viste også megen forståelse for opgaven, blandt andet gennem en evne til at få skænket en del nødvendigt inventar til møbleringen, så resultatet blev ganske acceptabelt. Netop efter min tilbagevenden til statsministeropgaven flyttede jeg for første gang ind i den beskedne bolig, der i sidefløjen og på første sal mod vest var blevet indrettet til statsministeren. Siden har efterfølgere og andre nydt sommerophold deroppe, og i de gode og hyggelige mødelokaler og lokaliteter i stuen og i hovedbygningen i øvrigt er der holdt mange møder, og det er mit indtryk, at alle har været glade for at kunne tage ophold eller samles

på et naturskønt sted så nær København. Nu er kritikken stort set forstummet, men slår man tilbage i datidens aviser, vil man se, at den stakkels statsminister, som helt uforskyldt måtte tage vare på den smukke gave, så sandelig ikke blev skånet. Det blev nærmest fremstillet som om, at embedet nu var gået ham ganske til hovedet.

En aften var jeg gået op i midterstuen på førstesalen ud mod Lyngby Sø for at finde en bog. Det var i øvrigt også på det tidspunkt det eneste sted, hvorfra man kunne telefonere, der var sparet på mange mærkelige ting og var altså ingen telefon, hvor statsministeren skulle sove i sidebygningen. Da fik jeg mit første alvorlige angina pectoris-anfald. Det jagede som knive ud i venstre arm, og jeg troede faktisk, at nu var min time inde. Det var den ikke. Jeg skyndte mig at sluge en nitro, og anfaldet gik over, men det var en lidt bekymret statsminister, der gik til ro den aften. Når et anfald sådant pludselig kunne komme en stille aften, kunne det jo også dukke op midt i en politisk debat eller under et mere eller mindre vigtigt møde. Det kom ikke så stærkt igen, før den aften, hvor den officielle indvielse af Marienborg fandt sted med en hyggelig middag, hvortil var inviteret testators sagfører og alle, der havde bidraget til den smukke ombygning. Før middagen blev stedet forevist pressen ved en reception begunstiget af vejret, så vi kunne have buffeten i haven. Her mødte jeg igen hele pressen og demonstrede min livskraft ved at gå rundt med dem i haven i ret skrap tempo, netop min sædvanlige lidt hastige gang. Det kunne hjertet heller ikke rigtig tåle, og jeg måtte tage et par nitroer undervejs. Jeg var altså blevet klar over, at jeg virkelig var vingeskudt og øn-

skede kun at få indvielsesmiddagen overstået. Det lykkedes, men jeg havde flere skrappe anfald, og var glad, da vi om aftenen forlod Marienborg for at vende tilbage til Luganovej, hvor jeg nu ville tage ophold, da de mange møder før folketingsårets begyndelse ville kræve megen tid. Jeg slap for møderne, da jeg om natten blev så syg, at Kurt Iversen måtte tilkaldes og straks lod mig indlægge på Sundby Hospital. Ikke så akut som første gang, men det var altså konstateret, at statsminister duede jeg ikke mere til at være. Det overbeviste min kone og Kurt Iversen mig hurtigt om.

Krag blev kaldt hjem, og jeg fik besøg af Hans Rasmussen, der ville se, hvordan det nu stod til. Han blev klar over, at jeg, hvad han vistnok var ked af, måtte takke af, og at jeg mente, at Krag var min naturlige efterfølger. Krag havde langt den største anciennitet som minister, kendte det hele ud og ind, og det ville være til stor gavn for parti og hele arbejderbevægelsen, såfremt skiftet kunne foregå så gnidningsfrit og hurtigt som muligt. Jeg bad Hjortdal komme med Krag, så snart han var tilbage, og meddelte ham min beslutning. Endvidere bad jeg ham sige til regeringen, at jeg gerne så Krag som min efterfølger. Det blev han da også alene af den grund, at ingen andre alvorligt personligt forsøgte at gøre ham rangen stridig. Efter mit skøn var der heller ingen mere kvalificeret.

Jeg fandt hurtigt ud af, at jeg også ville træde tilbage som folketingsmand, men tingformanden, det var Gustav Pedersen, sagde at det da ikke hastede, foreløbig kunne man indkalde min suppleant, og det havde denne ikke noget imod. Måske troede Gustav, at jeg ville for-

tryde og prøve at være folketingsmand, hvis jeg igen kom oven senge og fik det bedre. Min beslutning var dog taget. Det var ikke noget for mig at gå inde i folketinget og halte omkring, både i bogstavelig og overført forstand, så med udgangen af finansåret trådte jeg endeligt ud af folketinget, på et tidspunkt, da jeg havde opnået ti års anciennitet, hvilket har betydning til sin tid for en eventuel pension. En sådan kan jeg dog ikke klage over at måtte mangle, da jeg havde været tjenestemand i en lang årrække og derefter minister i mere end de otte år, der kræves for at få højeste ministerpension. Sammenlagt blev det så meget, og er ikke blevet mindre med årene på grund af inflationen, at jeg stødte på det loft i tjenestemandslønnen, der er fastsat for den højeste pension, staten er berettiget til at udbetale. Min økonomiske tilværelse var således sikret, da jeg samtidig fandt kræfter til at vende tilbage til Statsanstalten for Livsfor sikring, denne gang som formand, idet generaldirektør Knud Korst netop da afgik ved døden, og jeg kunne glide ind på hans plads i den bestyrelse, som jeg havde siddet i for en halv snes år siden, og nu i den nye bygning, som jeg havde været med til at planlægge, men aldrig nået at flytte med ind i.

Min afgang har gennem årene givet anledning til et par gentagne spørgsmål. Det første er, om jeg virkelig var så syg, at det var nødvendigt at træde tilbage, særlig da man har set, at jeg i årene siden har klaret, mere eller mindre godt, en række opgaver og – i fortsættelse heraf – om jeg da ikke kunne tænke mig at vende tilbage til politik? Det andet spørgsmål er lidt mere brutalt, hvis man tænker det igennem, da det i al sin enkelhed lyder:

Var du egentlig så syg, at du var nødt til at træde tilbage, benyttede du ikke blot lejligheden til at komme ud af det politiske liv? Det er ganske sikkert, at jeg ikke kunne fortsætte som statsminister, og jeg tror heller ikke på andre ministerposter. Fra Buhls tid som økonomiminister kan jeg også huske, hvor svært det kan være for efterfølgeren at have sin forgænger farende omkring, da særlig inden for selve regeringen eller i folketinget. Beslutningen om at træde helt ud var både velmotiveret og nødvendig, og når man har reddet livet én gang, hvorfor skulle man så vende tilbage med risiko for alvor at blive slået ud. I maj 1963 fik jeg da også min anden blodprop og i 1967 den tredje, men siden da har det holdt pause. Betingelsen er, at jeg tager den med ro, hvad kan være lidt besværligt, når det går bedre.

Statsanstaltens gamle overlæge Secher, der også var idrætslæge, sagde altid, at coronar thrombose er en sygdom, hvor det første symptom desværre ofte er døden. Den er jeg hidtil sluppet for at møde, omend hjertet et par gange har haft tilbøjelighed til at løbe for hurtigt, hvilket i det hele taget ikke er godt for et hjerte, men særlig belastende, såfremt hjertet i forvejen er skadet. Det må omgående bremses, og derved har jeg et par gange stiftet bekendtskab med de nye maskinafdelinger på vore hospitaler. Sundby har således også én, hvor man kan ligge og følge med i, hvordan pulsen ret hurtigt begynder at blive normal, efter at de nødvendige injektioner er foretaget. Det er i det hele taget enorme fremskridt, der er sket ved behandlingen af hjertesygdomme blot i de ti år, jeg har været impliceret, og det er tankevækkende, hvordan synet på behandlingen, efter blod-

propangrebene er overstået, har ændret sig i det ene tiår. Nu gælder det øjensynlig i de ukomplicerede tilfælde om hurtigt at få patienten på benene og begynde at optræne den hjertemuskulatur, der er tilbage, så den kan overtage hele det arbejde, som det uskadte hjerte har udført.

På ofte gentagne spørgsmål, om det ikke er en tung beslutning at tage, sådan at demissionere som statsminister, og om jeg senere har fortrudt den, kan jeg oprigtigt sige nej til det sidste. Egentlig kan ti år være nok som minister, og der er jo mange andre opgaver her i livet end at gå og regere med folk. Hvis en række argumenter taler for en beslutning kan jeg heller ikke se, at den skulle være særlig tung eller på anden måde belastende. Kun i et glimt kort efter den anden hospitalsindlæggelse, forstod jeg lidt af, hvad folk tænker, da min kone fortalte mig, at vor yngste datter Ida havde grædt, da de under min sygdom var taget ud på Marienborg for at hente nogle personlige ting hjem. Hun var blevet så glad for stedet, at det for den 12-årige var bedrøveligt nu at måtte forlade det. Sorger der kan grædes bort er heldigvis sjældent langvarige, men det véd børn ikke.

Naturligvis er der mange, der tror, at det er dejligt at være minister og særlig statsminister, da man oplever så meget, får en god løn og har ministerbil til rådighed, og det er det da også, men en række af disse ting kan man skaffe sig på anden vis, og helt befriende er det, efter en så lang ministergerning, at kunne bestemme, hvornår man vil gøre det, som man bryder sig om, og i det hele taget selv at bestemme, hvad man har lyst til at beskæftige sig med. En travl minister – i hvert fald i Danmark – er så sandelig sjældent sin egen herre og da slet ikke

en socialdemokratisk minister, som parti og fagbevægelse og Kooperation og mange andre organisationer stiller sine krav til. Mærkeligt nok mener enhver socialdemokratisk partiforening, at netop den har et krav på, at partiets første mand finder tid til at komme og besøge foreningen, deltage i møder og besigtige virksomheder, altsammen under udfoldelse af megen festivitas og en del bespisninger. Sådanne er vældig hyggelige og under et efterfølgende samvær dukker mangan en nyttig oplysning frem, som man måske ikke havde fået på anden måde. Det er imidlertid ganske bekosteligt og tidrøvende, desuden ikke særlig godt for helbredet. Naturligvis skal der bryst til at deltage i det offentlige liv, særlig i politik, og det kan ikke nytte at beklage sig over dette forhold. Folk kan jo holde sig væk, hvis de ikke kan lide lugten i bageriet. Det væsentlige er imidlertid, om ikke en vis omlægning af vanerne, og en sådan synes på vej, kan være nyttig for at redde lidt flere fra at blive på slagmarken eller trække sig humpende ud af kamptumlen. Åreladningen har for Socialdemokratiet været ganske kraftig i de senere år. Retsforbundets gruppe blev frygtelig hårdt ramt lige efter, at de var trådt ind i den berømte trekantregering, og de konservative har her under den næste trekantregering lidt smertelige tab, der ligefrem har påvirket det politiske forløb. Hver gang formanden i tinget holder mindetale over en aktiv politiker, tænker de stående tingsmænd ofte på, hvem der bliver den næste, og det er i hvert fald klart, at dette forhold spiller en større rolle for det politiske forløb, end mange synes at forestille sig.

Nu kan det ikke skjules, at har man én gang spist af

den politiske blik tallerken, er det – hvis man bliver her i landet – næsten umuligt ikke fortsat at beskæftige sig med de politiske begivenheder. Vi ser da også under hver folketingssamling næsten daglig i folketingsbygningens ældre afgåede folketingsmænd, som stadig færdes dér og deltager i den del af det politiske liv, som foregår i tilhørerlogerne og omkring kaffebordene nede i snapsstinget, der efterhånden mere ligner en ølstue. Men øl smager jo også godt og kan sætte gang i kandestøberierne til de deltagende kombattanters store glæde.

Selv kom jeg ikke meget på Christiansborg efter min demission, omend jeg blandt vagtmestre, folketingsbetjente og de gode damer i snapsstinget havde mange venner. Det var trods alt lidt vemodigt at gå på den arbejdsplads, hvor jeg både som tjenestemand og senere som minister havde tilbragt så mange timer, gode og svære stunder mellem hinanden, hvortil der var knyttet så mange minder. Men når der på Christiansborg blev afholdt møder, som jeg skulle deltage i, kom jeg naturligvis, og Vanførefondens årsmøde blev, ved velvilje fra folketingets præsidium temmelig ofte holdt på rigets borg afvekslende med rådhusene i København og på Frederiksberg. Ejendommeligt var det at lægge mærke til, hvor hurtigt tingmændene skiftedes ud, medens lokaliteter og deres betjening fastholdt muligheden for et historisk tilbageblik.

Selv det gode gamle snapssting fik Bomholt ændret, så det blev ukendeligt, og jeg kom til at tænke tilbage på, da det var i to niveauer, således, at kun tingfolkene måtte sidde nede i midten. Det var i trediverne, medens gæster sad på noget, der lignede et galleri. Her blev jeg første

gang som studenterrådsrepræsentant interviewet af en journalist. Det var såmænd min senere gode ven Harald Martinsen, ham med nyhedsbrevene, der lige efter krigen satte Nationalbanken så mange grå hår i hovedet, fordi de troede, at det lakkede fra bestemte møder. Det gjorde det også, men meget kunne man nu gætte sig til, når man kendte de implicerede og de ministerier eller institutioner, som de repræsenterede og skulle repræsentere på den bestemte måde, som nu engang var fastlagt.

En anden og mere vægtig grund til, at jeg i de første år efter min afgang som statsminister så sjældent besøgte de gamle arbejdssteder var, at jeg hver vinter opholdt mig så meget i udlandet, nede i det varme Syden, og om sommeren i Sønderho på Fanø. Som statsminister foretog jeg kun én større rejse med besøg i Israel og efter et kort ophold i Teheran, næsten 10 dage i Indien, hvor jeg traf Nehru, som havde besøgt os i København, da H. C. regerede, og min gode ven filosofen, Radachrisna, der nu fungerede som præsident, da præsidenten var syg, og han var blevet vicepræsident i mellemtiden. Han havde engang besøgt København, hvor min yngste datter havde forelsket sig i ham, hun var da en halv snes år, og sammen havde vi besøgt en del boglader, hvor han spurgte efter sine bøger, der er kommet i store oplag på engelsk, og heldigvis havde de nogle af dem hos Høst i Bredgade. I Calcutta ville jeg gøre gengæld og anmodede midt i det officielle program om at få lov at gå på indkøb. Man spurgte, hvad jeg ville have, for så kunne det blive bragt, og jeg svarede, at jeg blot ville kigge indenfor i en boglade for at se efter nogle bøger, og da de ikke kunne bringe mig et helt bibliotek, blev besøget bevillet

og berammet til om eftermiddagen. Da vi kom derhen var hele gaden blevet afspærret, så jeg alene med følge, det var blandt andet Helge Hjortdal, kunne gå ind i byens fornemste boghandel, hvor hele personalet var opstillet og parat til betjening. Det betog mig næsten lysten til at købe noget, og det var dumt, da det viste sig umuligt for mig at få lov at betale en eneste af de mange bøger som jeg udvalgte.

Besøget i Indien var en oplevelse, men dagene i Israel betog mig ganske. Vi blev modtaget med en hel usædvanlig hjertevarme, både af min gode bekendt Golda Meïr, som havde besøgt os et par gange i København, Abba Eban, som ligeledes havde været på visit hos os, og særlig af Ben Gurion og hans kone Paula. Da vi rejste derfra besluttede jeg at komme igen, når jeg fik tid, og det fik jeg som pensionist, før jeg havde tænkt mig det. Om vinteren rejste jeg da ned til vor ambassadør Poul Steenberger, hvis både søde og meget effektive kone Inger, der er eksamineret husholdningslærerinde og kan tale de tre hovedsprog, er sin mand en uforlignelig støtte. Da den værste vinterkulde var overstået tog jeg op til Kibbutz Naoth Mordechai, som vi havde besøgt under den officielle visit, og hvor mange medlemmer taler dansk fra den tid, da de som unge jødiske flygtninge i slutningen af trediverne kom til Danmark for at lære landbrug. Senere måtte de videre til Sverige og efter krigen til Cypern for at havne og endelig få fred, troede de da, i deres egen kibbutz oppe i Galilæi sammen med tjekkiske kammerater. Her boede jeg et par måneder i et lille gæstehus og kom mig fint i det gode og tidlige israelske forår. Siden da har jeg besøgt Israel mere end

tolv gange, så jeg tror at kunne sige, at jeg kender det lille land lige så godt som mit eget lille land. Det er byer og mennesker, veje og historie, hvor Bibelens beskrivelser er til stor støtte og lette at genopfriske, hvis man én gang har lært dem, og det gjorde vi i min barndom, så jeg ikke som studinen, der havde besøgt landet nogle uger, kunne skrive: »En dag var vi på tur til Nazareth, hvor Jesus blev født.« Bethlehem besøgte jeg selv en gang juleaften, og det var en forstemmende oplevelse.

Der er ganske langt til Israel fra Norden, og hvis man vil se noget, og har god tid, som pensionister har, er andre befordringsmidler end fly at foretrække. Jeg har kørt med tog til Athen og derfra sejlet til Israel og i bil til Neapel – i øvrigt også med tog – og derfra sejlet syd om Sicilien gennem Korinthkanalen med ophold i Athen og videre, med mig ind til Cypern, til Haifa. Grækenland blev jeg meget glad for og har opholdt mig dér i mange uger med ture rundt på Peloponnes og op til Delphi, besøg på Kreta, hvor jeg boede et par måneder, og hjemtur til Athen over Rhodos. I det hele taget er det østlige Middelhav forunderligt smukt og af så megen værdi at besøge, da oldtidens historie taler til én, hvor man end færdes. Ved hjælp af Bibelen, de gamle grækere og den fantastiske englænder Gibbons bog om det romerske kejserriges nedgang og forfald, kan man følge godt med. Når man sidder på Knossos eller Fædra på Kreta eller besøger museet i Jaffa, hvor der var begyndende bydannelse 8000 år før vor kristne tidsalder, kommer der perspektiv i historien, og vi bliver små i nutiden, omend vi er så mange og kan køre så hurtigt, nu også ud i verdensrummet.

Efterhånden begyndte jeg at falde lidt til ro herhjemme og tog med tak mod et tilbud fra økonomiminister Ivar Nørgaard om at blive formand for administrationsrådet. Arbejdet og opgaven interesserede mig meget, men det gik ikke og efter et hospitalsophold gav jeg afkald på denne opgave. Den bragte mig lidt for nær den aktuelle politik. Jeg måtte således sige offentligt, at man skulle tage den lidt med ro med indførelsen af kildeskatten, og det skulle man jo have gjort. Jeg var endvidere blevet medlem af radiatorrådet og programudvalget, og da jeg specielt under de ret langvarige hospitalsophold var en inkarneret radiolytter, men siden også i ro og mag glædede mig over aftenens fjernsyn, var det en god opgave.

Tiden var nu inde til, at jeg skulle males og ophænges på Christiansborg, og jeg spurgte min gamle bekendt Hjorth Nielsen, om han ville male mig. Det havde han ikke tid eller kræfter til, men anbefalede M. Kølkjær. Jeg kom da og sad for ham på Charlottenborg, men kunne godt mærke, at han ikke var helt tilfreds med resultatet. Det var vanskeligt at forene den statuariske ro, hvormed jeg kan sidde og lytte og så det geskæftige i min natur. Det sidste skulle finde udtryk i farverne. Resultatet var ikke værst, men det er ikke det billede, der hænger på Christiansborg, da han pludselig kasserede det, og meget hurtigt malede det kunstværk, som han afleverede. Det er efter mit skøn både bedre og dårligere end det første. Bedre i det koloristiske og dårligere i holdningen, der er blevet ligesom en smule for forvreden. Nylig havde Socialdemokratiet 100-års fødselsdag, og de seks partiformænd var da ophængt sammen i den gamle

landstingssal, og jeg hørte de sædvanlige muntre bemærkninger fra alle de gode venner, hvis forhold til kunst er det traditionelle. Enhver kunne se, at af de gamle er det kun maleriet af H. C. der udtrykker noget karakteristisk. Det af Krag kunne være malet af ham selv, og det må ikke udelukkende forstås kritisk, sådan vil han nu gerne huskes. Jeg tror ikke, at man huskes længere, end til den sidste er død, der har kendt én i levende live. Resten er myte. Tænk blot på, hvad skæg billedet af Karl Marx har betydet, men den unge Marx så ikke sådan ud, og det er da også hans ungdoms skrifter, der senere har vist sig at være farlige for den ortodokse kommunisme.

Maleriet blev afsløret nogle dage efter, at jeg var udskrevet fra hospitalet efter det ophold, der afsluttede mit forsøg som formand i administrationsrådet. Før vi gik ned i folketinget aflagde jeg en visit hos Krag i det kontor på Christiansborg, hvor udenrigsministeren i gamle dage residerede, og som H. C. så nødtigt ville forlade, da han blev statsminister. Sådan har alle dets beboere haft det, og nu har Baunsgaard resideret dér. Krag var da for nylig vendt tilbage efter udflugten over til det til Kulturministeriet ombyggede dejlige Assistenshus. Før vi skulle ned, ville han takke mig for tiden i administrationsrådet og have bekræftet, at jeg nu holdt op. Han mente, at jeg for mit helbreds skyld også hellere skulle holde mig mere i ro. Arbejdernes lytterforening ville således gerne i radiatoradet repræsenteres af en kvinde, og det lød jo acceptabelt, omend ingen rigtig kendte hende eller hendes kvalifikationer til posten. Jeg lovede at overveje. Siden viste det sig, at hun havde frafaldet, og

at man nu gerne ville repræsenteres af Krag selv. Det fandt jeg helt rigtigt, og jeg trak mig derfor ud af radio- og programudvalg.

Vi gik så ned og afslørede maleriet af den afgæde, og medens jeg stod og hørte på de smukke ord ved den lejlighed, tænkte jeg: »nu er du endelig demissioneret.«

PENSIONISTENS LOD

Det var ikke svært at gå af som finans- og senere statsminister, men det var forbandet vanskeligt at holde sig i ro som pensionist. Næsten alle ønskede, at jeg skulle falde til ro, og det kunne jeg også under sygdomsperioder og rekonvalescens, men når kræfterne kom igen, kom også trangen til at bestille noget. Der var ikke andet at gøre end at opfinde det begreb, som måske kunne kaldes den aktive pensionist. Nok pensionist men også aktiv, så langt kræfterne rækker, og det er ganske langt, når man indretter sig og får lov at lave det, som interesserer én og helst også andre.

Problemet er alment for alle, der må trække sig tilbage, men givet størst, når det sker i en forholdsvis ung alder. Min adoptivfar Conrad Kampmann fik sin afsked som kaptajn 52 år gammel og gik da over i reserven, som han forlod i en alder af 60 år, men det krævede kun korte indkaldelser. Han var glad for at blive fri for den daglige trummerum i hæren og kunne bruge sine hænder. Han blev tilsynsførende med mandskabets undervisning i husflid og sløjd og flyttede ud på landet uden for Fredericia ved Sandal i Erritsø kommune, hvor nu »Aktuelt« har rejst et af sine to bladhuse. Her byggede han selv et mønsterhønhuse og indrettede sig et værksted og levede lykkeligt til sine dages ende. Han døde ikke af den blodprop, han fik som 64-årig, kosten var fed og god

derude på landet, men af kræft i maven 78 år gammel. Han var aktiv pensionist på sin egen måde.

Nu i sommeren 1971, næsten 10 år efter min afgang som minister, har jeg boet i Vibedehus-fondens dejlige ejendom i Vemmetofte, hvor der er meget smukt og uberørt, som stedets kendere véd, og jeg er blevet så glad for egnen, at vi, min nye kone, Ulla, og jeg har købt bygningerne til en lille landejendom plus en halv tønde land, og måske ender vi en dag helt herude på landet som rigtige pensionister. Hun er nemlig også pensionist, enke efter min gode ven, lektor Asbjørn Fogh, der døde for fem år siden, og i hvis hjem, jeg siden 1950 har haft et fristed, når et sådant var nødvendigt, og det kan det være for en travl minister. Ulla havde ikke tænkt at gifte sig igen og var noget overrasket, da jeg foreslog det, blandt andet, fordi hun vidste, at jeg *var* gift. Det var jeg ganske vist, men min kone havde nu endelig sagt fra og erkendt, at vi trods alle gode bestræbelser gennem 30 år for at lave hinanden om, var endt dér, hvor vi mest talte om børn, huse og hunde, og det er for lidt for en aktiv pensionist at bygge videre på i et ægteskab, når børnene er ved at være fra hånden, og da Ulla havde stillet det lidt gammeldags krav for at komme sammen med mig, at vi skulle være gift, var de juridiske forudsætninger heldigvis til stede, så det hele kunne ordnes på et par måneder, hvorefter jeg overlod Sønderho-ejendommene til min tidligere kone og børn og nu er parat til at bygge en ny lille ejendom op, som vi måtte ønske det. Der er heller ikke så langt fra Stevns til København som fra Fanø, og det er godt i flere henseender.

Da alle troede, at jeg i 1967 var faldet helt til ro efter

den tredje blodprop, begyndte jeg at bygge min egen tilværelse op, så vidt muligt uafhængig af parti og andre, som kunne kræve noget for noget. Vi er naturligvis alle afhængige af hinanden, men det bør være komplementært og ikke et over- og underordningsforhold. Man skal nok tilpasse sig, men det skal være til hinanden, for når folk er omkring de 60, er mulighederne for at lave dem om meget små. Til gengæld kan man bestræbe sig på – og kan også bedre gøre det – at lægge visse uvaner bort og dyrke andre vaner, som ikke hidtil har haft mulighed for at udvikles. Egentlig går megen pædagogik ud på, at få folk til at forstå dette.

En gerning, der har været til stadig glæde for mig, er arbejdet med Vanførefonden, som jeg var med til at stifte så langt tilbage som i midten af 50'erne, og som nu har en formue på mere end en snes millioner. Det er ikke min fortjeneste, men mange gode medarbejders, hvoraf de fleste har gjort et stort og uegennyttigt arbejde uden at få en øre for det, og sådan skal filantropi være. Det begyndte med, at jeg under en tur til Færøerne med finansudvalget i 1949 på et skib faldt ned og knuste hælen på højre fod. Den voksede dårligt sammen, og jeg måtte den følgende sommer lade mig operere, så fodledet blev gjort delvis stift. »Kuglelejet« blev lavet om til et hængsel med en vis bevægelighed. Det gjorde ikke min gang kønnere, men jeg fik dog efter at være kendt 15 procent invalid små 5000 kr. udbetalt, som vi brugte til en hovedreparation af villaen på Lukanovej. Senere spurgte familien, om jeg ikke kunne brække noget mere uden for hovedregionen, men de senere handicap er alle kommet som sygdomme. Nu er der ved at komme noget

slidgigt ovre i venstre hofte, men om det har sammenhæng med den stive højre fod, véd jeg ikke.

I gipsstuen ude på Ortopædisk hospital fik jeg indblik i en verden, som var mig ganske fremmed, og da formanden for vanføreforeningen, Frederik Knudsen, og professor Niels Lindberg en dag kaldte mig ud i værkstedet i Bredgade for at spørge, om jeg ville være med til at stifte Vanføres Boligselskab, sagde jeg straks ja. Det var medens jeg var hypotekbankdirektør, og jeg havde god tid. Vi havde ikke mange penge, og fandt på, efter at jeg var blevet finansminister, at stifte Vanførefonden. Det var lidt provokerende af en finansminister, som mange skatteydere var lidt tvær på, at skrive ud til en række store firmaer og bede dem om et bidrag til en startkapital. Vi fik dog 300.000 kr. i kassen og kunne nu med foden under eget bord begynde at samle penge ind, og det er altså med lykke-lotto og jubilæumssølvmonter gennem årene blevet til de 20 millioner kroner. Mindst lige så væsentligt er det, at vi har fået de vanføre placeret som helt ligeberettigede borgere, og det var der brug for. Bolig og biler sørger staten nu for at hjælpe med til, men ved at gå i spidsen har vi aktiveret hele problemstillingen, og det fortsætter vi med, sidst med ferierejser for handicappede.

For fem år siden kom den afgående formand for C.O.I., Peter Madsen, der nu var blevet pensionist, og som jeg havde haft mangan en forhandling med som finansminister, og spurgte mig, om jeg ikke ville være formand i et repræsentantskab for en organisation, som han havde startet sammen med en overpolitibetjent Albert Olsen. Peter måtte også gøre noget som pensionist, han hørte

til de aktives kreds. Det var et columbusæg, han og Albert havde sat på spidsen. Pensionister, folke- og invalide- og alle stats- og kommunale pensionister med tilsvarende små pensionsindtægter kunne på forhånd lade sig opføre på kartotekskort med ønsker om, hvilke rejsemål – og det var nærmest ned til varmen i Syden – de havde. Rejsebureauer og andre, der arrangerede rejser til disse mål, meddelte da kort tid før afgang – en fire, fem dage – at de havde så og så mange tomme pladser, som pensionisterne da kunne få til omkring halv pris. Samtidig skulle betales et ekspeditionsgebyr på 20 kr. til organisationen. Nu fem år efter har mere end 35.000 været ude at rejse på den måde. Peter Madsen døde desværre alt for hurtigt efter starten og nåede ikke helt at opleve de efterfølgende års succes, som Albert Olsen må have æren for. Han er nu også pensioneret og har sluttet sig til de aktive pensionisters skare.

De samvirkende Sygekasser og Sparekasserne har hjulpet os på mange måder, og da vi opdagede, at der også var behov for egentlige rekonvalescentrejser, dels for pensionister, men især for syge, der gerne hurtigt ville tilbage til arbejdet, oprettede vi sammen med sygekasserne, vanføreorganisationerne, gigt- og hjerteforeningerne og senere Ensomme Gamles Værn samt nu Dansk Folkeferie en særlig organisation, Rekreadan, med det formål at arrangere rekonvalescensophold i et solrigt og varmt klima. Det er først og fremmest blevet på den canariske ø Tenerife, hvor vi i snart tre år i et lejet hotel, Centro Bellevue, har drevet et rekreativshjem, og nu påtænker at bygge selv eller købe et hotel, der helt kan være vort eget.

Vanførefonden og Vanføreforeningen har i samarbejde gennem snart mange år sendt vanføre ud på ferie herhjemme og i udlandet, og for at få mest ud af pengene har vi overtaget og driver kommercielt et rejsebureau, Skandinavisk rejsebureau, hvoraf hele overskudet går til billiggørelse af rejserne for de vanføre. Dette bureau forestår også organisationen af rejser for gigtpatienter og andre til Rumænien, hvor nu flere tusinde har hentet helbredelse og i hvert fald fået blødgjort musklerne og aflastet hjemmet under opholdet dernede. Nu påtænker vi endvidere at sende psoriasispatienter til Det døde Hav i Israel, hvor et ophold på fire uger har vist sig at have en forbavsende effekt med opheling og langt længere virkelig bedring end hospitalskure herhjemme. Staten har godkendt, at udgifter til sådanne ophold er fuldtud refusionsberettigede som andre hospitalsudgifter, så det skulle som hovedregel blive et gratis ophold for patienterne.

Alle disse filantropiske aktiviteter prøver vi at drive på streng økonomisk basis og uden at bede det offentlige om direkte økonomiske tilskud. Hele arbejdet tiltaler mig uhyre, og trods de klager, der altid indløber, når man har med ældre og syge mennesker at gøre, har vi beviser for, at mange tusinde har fået nyt livsmod ved at benytte vore tilbud, så forhåbentlig vil det hele udvikle sig, så endnu flere med de stigende trafikmuligheder kan få del i de flere solskinstimer, som jeg selv har haft så god gavn af under mine ophold sydpå.

Det har kun været muligt at hellige sig disse mange ting og bruge tid dertil, fordi jeg har min gode pension og andre gode indtægtsmuligheder. Arbejdet i Statsan-

stalten er i de senere år blevet fulgt op af en stadig mere tidkrævende aktivitet inden for Københavns almindelige Boligselskab, som min gode ven og arbejdsfælle, tidligere bolig- og senere grønlandsminister Johs. Kjærboel, fangede min interesse for. Allerede da Kjærboel var boligminister, havde vi et snævert samarbejde, og der udviklede sig mellem den stærke smed og den helt anderledes iltre finansminister et udbytterigt samarbejde, hvor jeg nok lærte mest og havde mest behov herfor. Kjærboels stående bemærkning ved vort frokostbord i snapstinget, som han var formand for og Einer-Jensen, Kai Lindberg og jeg medlemmer af, var: »Jeg er ikke politiker, men har lært at administrere.« Det havde han naturtalent for, og det var, fordi han i virke, men ikke i ord, var en fortrinlig politiker. Det var Kai Lindberg også, og så havde hans ord vægt i gruppen, ikke alene på grund af den kropslige vægt der lå bag, men fordi de var så usandsynligt fornuftige, afbalancerede og dog tagende hensyn til den aktuelle politiske situation, som vi kunne være i.

C. V. Bramsnæs blev engang spurgt, hvorfor han gik så ihærdigt op i arbejdet inden for foreningen Norden. Hans svar er værd at erindre. Denne som finansminister og senere – som følge af et nej til kronens devaluering – nationalbankdirektør, en ærke-nejsiger, sagde: »Det er et positivt arbejde, og jeg trænger sådan til at sige ja til noget godt.« Det var ikke Bramsnæs' skyld, at Norden øjensynlig skal samles noget sent inden for et større Europa, men det er måske godt, at vi sprang den nordiske provinsialisme over.

Det kan virkelig være en belastning altid eller mest hyppigt at skulle sige nej, og min gode ven Poul Bjørn

Olsen bemærkede meget præcist engang, at jeg som finansminister ofte havde svært ved at sige nej. Det er rigtigt, at i enkelttilfælde er jeg mere indstillet på at ville hjælpe, men som helhed blev statsfinanserne da på god gammeldags manér rettet op i de syv år, hvor jeg varetog rigets finanser. I øvrigt er det efter min bedste overbevisning ingen kunst at sige nej, det kan enhver lære. Større omtanke kræves der for at sige ja på de rigtige steder, det er al prioriterings kunst, og det har stået lidt sløjt til med denne kunstart i de senere år.

Livsforsikringer, boliger og udgivelse af bøger har været en væsentlig del af mit virke som aktiv pensionist. Bestyrelshvervet i Fremad har jeg været meget glad for og har da også fået skrevet og udgivet et par bøger som aktiv pensionist. Det var der ikke tid til som aktiv politiker. Bogen om socialismens skæbne begynder med slutkapitlet, der er et skriftligt referat af et foredrag, holdt på Krogerup, hvor den gode og velmenende Knud W. Jensen nogle gange har samlet en række spinatfugle og kulturprofeter til en uges udbyttegivende samvær. Det er en praktisk utopi om, hvordan vi er nødt til at leve med hinanden her på den efterhånden overbefolkede klode. Hertil kræves den enkelte ting, at grænserne nedbrydes, og bogen handler om, hvordan det kan gøres. Det faldt en stakkels intelligent anmelder i trance over, og skrev meget vittigt: »Ih hvor kommunalt«, da forslaget gik ud på, at de storby-kommunale samfund, som er ved at opstå, skulle repræsentere fællesskabet. Øjensynlig forstår ikke mange, at så mange flere mennesker kræver større gensidig hensyntagen, og at nye produktionsformer efterhånden vil fremtvinge andre samfundsmæs-

sige organisationsformer. Markedsplaner og al den slags er et vidnesbyrd herom, men det kræver fantasi at forestille sig, hvordan de nye samfund vil komme til at se ud. Herom kan man læse i Socialismens Skæbne.

Denne bog vakte ikke megen opsigt ud over velvillige anmeldelser. Den havde anbragt problemerne mellem de to stole, hvorpå henholdsvis de pragmatiske politikere og samfundsfilosofferne sidder, og det er ikke særlig velanskrevet. Den næste udgivelse, først pjece og senere bog, om det økonomiske demokrati, fik en flyvende start af Dansk Smede- og Maskinarbejder-Forbunds kongres og gled derefter i baggrunden, indtil alle de implicerede vågnede op efter at have tænkt sig om. Sagen: Det økonomiske demokrati var sat på dagsordenen, og dér bliver den, til den er løst politisk. Den slags kan glæde en aktiv pensionist og beviser en gammel opfattelse af, at politik foregår ikke alene på Christiansborg. Det skal gro ude i befolkningen, og da mange kan læse indenad, gælder det om at skrive de steder, hvor almindelige mennesker udøver denne idræt. Hermed er også begrundet, hvorfor jeg med skiftende iver skriver i Ekstrabladet. Det har så mange læsere, som jeg gerne vil have skal læse, hvad jeg skriver om. Det er en særegen form for pædagogik.

Engang havde jeg mine sønner, Jens og Søren, med nede til et valgmøde i Korsør, hvor jeg dengang var folketingsmand. De har da været omkring 14 og 16 år og overværede fra baggrunden af salen i Hotel Korsør dysten mellem de lokale kandidater. Ninn-Hansen kunne sjældent få ordet, før jeg måtte opfordre partifællerne til at påhøre en modstander i ro, hvad byens næsten 70 pct.

røde flertal ikke var særlig villig til. Ninn var fra egnen og kendte det hele og tog det roligt. Han havde allerede dengang dette vidunderlige smil, der alt efter gemyt siger én noget om: Tag det roligt, børn, vi skal jo igennem det! eller: Hvad råber I sådan op for, far er her jo og skal nok klare det for jer! Da vi gik ned til det obligate smørrebrød, spurgte jeg Jens, hvad han syntes om det, og han svarede: Far, du taler til dem, som om det var børn. Det var altså gymnasiastens indtryk. Hvordan mon han nu taler til sine vælgere oppe omkring Silkeborg? Efter et møde i Hillerød med Bertel Dahlgaard, der ellers ikke var sådan at få ud uden for Skivekredsen, sagde nu afdøde Lindskov Hansen, der var redaktør på Politiken og min gode ven: »Du taler sgu efterhånden, så de kan forstå det nede i sidste kartoffelrække.« Det var også meningen, og kritikken heraf er lidt højrøvet. Politik vedrører hele befolkningen, og det er politikernes pligt, uden anvendelse af alt for mange fine fremmedord, at forklare, hvad det drejer sig om. Det gælder noget så selvfølgelig som den lille families liv og velfærd, og man behøver ikke dyre og fine ord for at fortælle, hvordan det kan gøres på bedste måde.

Mærkeligt nok er det i reglen lettere at skrive end at tale forståeligt, når man har en akademisk uddannelse. Når man taler, flyder ordene ud fra hjernecellerne, som de nu engang er indlært ved universitetet. Når man skriver, kan man bagefter – hvor trist det end kan være – læse det skrevne igennem og luge alle de ord væk, som der findes gode danske betegnelser for. Det kræver tid og beredvillighed til at give afkald på fagfællers beundring, da de stadig vurderer én efter, hvordan man ud-

trykker sig på det hellige fagsprog. Foredrag holder jeg ikke mange af mere, da det som oftest foregår om aftenen, hvor jeg foretrækker sengen af den indlysende grund, at jeg som pensionist har vænnet mig til at gå tidligt i seng, sådan omkring radioavisen klokken 22. Den er så god at falde i søvn på, og 6-avisen om morgenen siger næsten det samme, medmindre der virkelig er sket noget. Så får man til gengæld friske nyheder, som ikke er nået at komme med i morgenbladene, der jo næsten er blevet aftenaviser.

Da russerne om morgenen den varme sommer 1969, hvor jeg besøgte Tjekkosllovakiet mellem de to forhandlingsrunder, pludselig rykkede ind over de tjekkiske grænser, sad jeg i køkkenet med min morgenmad, tænkte tilbage på 1938 og græd. Det kan man gøre i fred alene om morgenen, hvor det er tilladt at vise sine følelser.

Bladdøden har mange ulemper, men også sine gode følger. I dagens Danmark har de fleste, der kan udtrykke sig skriftligt, mulighed for at få det trykt, om ikke på anden måde, så som læserbreve. Det er et betydeligt fremskridt, at de tilbageblevne store stifts- og amtstidender eller hvad de nu hedder, er klare over, at de har så stor en læserskare, at det er nødvendigt at informere den på bred basis, og at den bedste måde at gøre dette på er at lade modpartens skribenter komme til orde i bladets spalter. Det giver en aktiv pensionist mange muligheder for at henvende sig til vidt forskellige læserkredse, og jeg har og har haft den glæde i flere store jyske blade regelmæssigt at skrive for mine jyske landsmænd, som jeg efter barndommen i Fredericia på så mange måder føler mig forbundet med.

Nu sidder jeg da her på Vejbo, den lille landejendom uden jord (det kan man ikke kalde en halv tønde land) mellem stald og stuehus i den gode danske sommer og afslutter disse erindringsglimt fra et endnu ikke så langt liv, kun 61 år gammel, medens min gode og søde kone samler sten ude i det, der skulle blive til en dejlig have. Hun mener som alle jyske bønder, at der ikke er noget bedre under neglene end egen jord. Selv forpagtninger på 99 år afviser hun, når den gamle georgist prøver at forklare hende grundskyldens smukke tanke. Nå, andre er jo også kommet til kort, når det skulle gøres. Engang har jeg i et af folketingets udvalgsværelser forsøgt at finde ud af, hvordan Viggo Starcke, Oluf Petersen og Søren Olesen ønskede den fulde og hele grundskyld gennemført. Det var de meget uenige om, og netop dette forhold, at nogle ville have hele grundværdien inddraget, medens andre da mente, at man kunne begynde med værdistigninger, førte til, at man ikke fik noget som helst ud af de gode tanker. Som Vilhelm Buhl ofte sagde: Det gode kan være det bedste fjende.

Pilegaard Larsen, der er min genbo som forpagter på Vemmetofte, har lige været her og sagt, at han gerne vil harve haven igennem, og der er ukrudt nok at tage fat på. De er svært hjælpsomme hernede på Stevns, og det er et af mit livs erfaringer, at de gode gerninger trækker renter og ofte rentes rente, og en dag viser det sig, at ens virke ikke er helt glemt. Det varmer, hver gang denne erfaring bekræftes. Andre erfaringer gentager sig hernede, nemlig folks umådelige nysgerrighed. En murer kører daglig ret tidligt om morgenen forbi, og en dag da jeg sad og skrev i Vibedehus, standsede han endelig op,

mit fravær havde givet ham mod, og spurgte min kone, om det nu var vejen til Fakse Ladeplads. I betragtning af, at han kørte den vej hver morgen, var han usædvanlig fornøjet ved at få dette bekræftet, men han havde da talt med konen.

En stout nabobonde, af statur som en jøde, har været inde og fortælle os, at han er glad for, at der nu sker noget på ejendommen, og det forstår man godt, da det ikke kan være morsomt at få alt det ukrudt til at fare over hegnet. Selv på landet er de afhængige af hinanden, selv om de ikke altid vil være ved det. Den liberale og kapitalistiske teori kan kalde mange gode egenskaber frem i folk og sidder dybt med ejerglæden i den danske bondestand. Det er ikke en tilfældighed, at det er de samme brug, der år efter år, ganske uafhængigt af niveauet for landbrugets forrentningsprocent, ligger i toppen, og desværre også de samme landbrug, der gang på gang ligger i bunden. Den personlige dygtighed i landbruget, evnen til at dyrke og sælge de mest givtige afgrøder, vil altid give sin ejermand det bedste udbytte ligesom i så mange andre erhverv. Det triste er, at tiderne kan arte sig sådan – og det gør de i dag for mange landmænd – at selv den dygtige ikke kan klare sig, da den tid er ovre, hvor flid og dygtighed alene er bestemmende for udbyttet. Det kan være særlig svært at forstå for den lidt ældre landmand, og måske begynder han da at fatte værdien af at være medlem af et fællesskab, hvor vi i samfundet tænker på hinanden og hjælper, når det kniber.

De syvti siges at være støvets år, og for nogle år siden havde jeg intet håb om at nå derhen. Nu har det ændret

sig, og man kan da få den tanke, at så skal det ikke være. Min gamle lærer i teoretisk statistik, Hans Claus Nybølle, fortalte under gennemgangen af dødelighedsstatistikken os unge studenter, at noget skulle folk dø af. Penicillin og andet vidunderligt havde udryddet mange infektionssygdomme som dødsårsag, men så tog hjertesygdommene og kræften fat. Det er betryggende at vide, at vi kan meget og mere og mere, men to ting må vi stadig overlade til Vor Herre: hvordan vejret skal være og tidspunktet for vor dødelige afgang. Vi kan imidlertid prøve at leve, så eftermælet ikke bliver alt for besværligt for dem, der skal savne én. Det mærkelige er, at skulle det hele gøres om, ville resultatet ikke blive så meget anderledes, så det er nok ikke umagen værd.

VIGGO KAMPMANN MIT FORHENVÆRENDE LIV – I GLIMT

Et causeri over et politisk liv, hvori der ikke politiseres, men fortælles af karsken bælg - om det fædrene og mødrene ophav, om bortadoption og barndom i Fredericia, om universitetsår og samvær med broderen Leck Fischer, om tjenestemandsarbejde og ægteskaber, om finans- og statsminister-tiden, om sygdommen og følgerne: den tidlige pensionering med frihed til blandt mange andre aktiviteter at skrive som her: åbent, lunerigt og vindende.